

Тема. Івано-Франківська область

План

- 1. Загальна характеристика**
- 2. Просторові характеристики області**
- 3. Розвиток інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури**
- 4. Розвиток людських ресурсів**
- 5. Освіта та охорона здоров'я**
- 6. Культура та мистецтво**

1. Загальна характеристика

Географічне розташування

Івано-Франківська область розташована в географічному центрі Європи, на південному заході України, на стику двох великих природно-географічних підрозділів – Східноєвропейської рівнини та Східних Карпат.

Івано-Франківська область межує із Закарпатською, Львівською, Тернопільською та Чернівецькою областями України. На крайньому півдні має державний кордон протяжністю 50 км з Марамуреським повітом Республіки Румунія.

Територія області становить 13,9 тис. кв.км, що складає 2,4% площі території України й займає 22 місце серед інших областей держави. Населення області складає 1,38 млн. осіб.

Відстань від Івано-Франківська до Києва: залізницею – 716 км; шосейними дорогами – 614 км. Відстані до найближчих економічних центрів Європи становлять до: Варшави – 500 км, Відня – 550 км, Будапешту – 600 км, Праги – 830 км, Мюнхена – 1100 км.

За адміністративним поділом у ній є 14 районів, 5 міст обласного підпорядкування. Усього населених пунктів – 804, у тому числі, міського типу – 39, сільських – 765. Обласний центр - місто Івано-Франківськ.

Рельєф

Територія області має різноманітний рельєф і поділяється на райони, які відмінні між собою геологічною будовою, різницею висот над рівнем моря і, відповідно, рослинним покривом та тваринним світом. Незважаючи на невелику територію, область за характером рельєфу належить до числа найбільш мальовничих в Україні.

Передкарпаття є рівнинно-передгірською провінцією Українських Карпат, що відрізняється від прилягаючого з північного сходу лісостепу підвищеною кількістю опадів, більш прохолодним кліматом і відповідно більшою зволоженістю. Тут формуються лісолучні ландшафти. На північному заході і південному сході у межах Передкарпаття вклинюються райони з лісо-лучно-степовими ландшафтами. Для Передкарпаття характерними є безстічні умови рельєфу, що обумовлюють поверхнєве перезволоження. У Передкарпатті від передгірських височин до давньотерасових вододілів і котловин, поширені лесовидні суглинки алювіально-делювіального і покривного походження.

Українські Карпати складають частину Східних Карпат і відносяться до середньовисотних гір, які не досягають лінії вічних снігів і не мають сучасних льодовиків. Найбільші гірські вершини: Говерла (2061 м), Ребра (2001 м), Піп-Іван (2028 м), Сивуля (1836 м).

Абсолютна більшість вершин Карпат нижче 2000 м і лише на масиві Чорногора шість вершин мають більшу висоту. Снігова лінія в епоху останнього зледеніння знаходилась на висоті 1450-1550 м. Яскравими слідами давнього зледеніння є реліктові льодовикові форми на найвищих гірських масивах (Чорногора, Чивчини): цирки, троги, улоговини, конуси виносу, кари, морени. На дні льодовикових карів, на висоті 1450-1800 м, знаходяться карові озера. Реліктові льодовикові цирки та кари протилежних схилів масиву Чорногора не з'єднались між собою своїми задніми стінками й не утворили, як це буває у високогірному альпійському рельєфі, гострих гребенів. Гострі гребені, іноді з карнизами, є тільки на відрогах вододільного хребта масиву, де зійшлися декілька сусідніх карів одного схилу. Прикладом цього є хребти Великі й Малі Кізли.

У межах головного вододілу Карпат знаходяться гори Бескиди з найвищою точкою - горою Пікуй (1405 м); від Вишківського до Яблуницького перевалів простягнулися найбільш важко прохідні, розчленовані численними ущелинами гори Горгани з найвищою точкою – г. Сивуля (1836 м); на південь від Яблуницького перевалу простягнулися найбільші гірські масиви - Чорногора та Свидовець з найвищими вершинами Українських Карпат. На південний схід від Чорногори розташовані гори Чивчини й Гриняви. Вони нижчі за абсолютною висотою і відносяться до ярусу карпатського середньогір'я.

Українські Карпати - молоді гори і в їх ландшафті є прояви давнього вулканізму, складені в основному глинистими сланцями, алевритами, вапняками, пісковиками крейдового та палеогенового періодів. Сланці легко піддаються денудації (переміщенню на нижчі рівні), тому гірські хребти мають переважно пологі схили.

Територія області має різноманітні природо-географічні ландшафти. Найбільший комплекс для організації активного відпочинку - у гірських видів ландшафтів, на які припадає третина території області.

Гідросфера та водні ресурси

Водні ресурси Івано-Франківщини є невід'ємною й надзвичайно важливою частиною її природних багатств. Вони забезпечують потреби господарства та населення у воді за рахунок поверхневих та підземних вод, які територіально розподілені нерівномірно.

Поверхневі води області сконцентровані в річкових басейнах Дністра і Прута, водосховищах, озерах і ставках. Загальна кількість водотоків на території області нараховує 8321 річку, загальною довжиною 15656 км, із них 188 річок мають довжину понад 10 км, у тому числі 5 річок - довжиною понад 100 км - Дністер, Прут, Свіча, Лімниця та Бистриця з Бистрицею Надвірнянською.

Із загальної водозабірної площі області 13,9 тис. кв. км, на басейн річкової системи Дністра припадає 9,03 тис. кв. км, решта - 4,90 тис. кв. км - на басейн Прута.

Густота річкової мережі в межах області коливається від 0,2-0,3 км/км² у рівнинній частині до 1,3-1,7 км/км² у Карпатах. Майже 70% загальної кількості річок розміщені в гірській частині, де формуються основні об'єми поверхневих водних ресурсів. Об'єм середньорічного стоку річок, який формується в межах області, складає 4,8 млрд. м³/рік, а в маловодні роки близько 2 млрд. м³/рік.

Івано-Франківська область посідає друге місце після Чернівецької області за загальним об'ємом річкового стоку та об'ємами води загального стоку на одну особу.

Основним джерелом поновлення водних ресурсів є атмосферні опади, щорічний об'єм яких складає в середньому 12,5 млрд. куб. м.

Практичне значення водних ресурсів річок визначається нерівномірністю їх розподілу в часі: на весну (березень-травень) припадає 10-20%, на літо (червень-серпень) - 40-50%, на осінь (вересень-листопад) - 10-15% і на зиму (грудень - лютий) - 16-18% загального стоку.

За гідрохімічними показниками річкові води переважно гідрокарбонатно-кальцієві. Загальна мінералізація - від 0,15 до 0,64 г/куб.дм. Найчистіша річка області - Лімниця, у якій мінералізація води коливається в межах 0,15-0,26 г/куб.дм.

Озера, ставки. На території області природних водойм є мало. Представлені вони невеликими озерами, які утворилися в старицях річок та в древньольдовикових формах рельєфу Чорногірського хребта Карпат, а також карстовими озерами незначного розміру в Тлумацькому й Городенківському районах.

У долинах рік створені штучні водойми - ставки та водосховища. В області нараховується 620 ставків загального площею водного дзеркала 2373 га та сумарним об'ємом води 31 млн.куб.м.

У долині Гнилої Липи побудовано водосховище площею 1260 га, яке забезпечує водою Бурштинську ТЕС.

Поблизу смт. Рожнятів на ріці Чечва створено Чечвинське водосховище площею 184 га, а на ріці Свірж - Княгиницьке водосховище, площею 228 га. Сумарний об'єм цих водосховищ складає 63 млн. м³.

Водосховища і ставки відіграють певну роль у регулюванні стоку рік, а також використовуються для розведення і вирощування риби.

Підземні води. З усіх водних ресурсів найбільш цінними для водопостачання є підземні прісні води, які є чистішими за поверхневі і мають стабільний дебет. В області нараховується 22 родовища прісних підземних вод, які занесені до Державного балансу запасів корисних копалин України, з них 9 - питного призначення, а саме, Шевченківське (поблизу м. Тлумач), Городенківське, Підмихайлівське (Калуський район), Коломийське, Надвірнянське, Снятинське, Черніївське (Тисменецький район), Воронівське (Рогатинський район).

Водопостачання населення в сільській місцевості переважно здійснюється за рахунок підземних вод. Забезпечення питною водою міст Івано-Франківськ, Калуш, Коломия, Долина, Надвірна, Болехів, Яремче, населення яких становить третину від загальної чисельності області, здійснюється, в основному, за рахунок вод змішаного типу (інфільтраційні водозабори).

За якісним складом (вміст катіонів і аніонів, мінералізація) серед підземних вод Івано-Франківської області, які використовуються для водопостачання, суттєво переважають гідрокарбонатно-сульфатні кальцієво-натрієві води з мінералізацією 0,2-0,8 г/дм³. І лише

на Городенківському родовищі підземні прісні води мають гідрокарбонатно-сульфатний кальцієво-натрієвий склад при загальній мінералізації 0,5-0,7 г/дм³.

Лікувальні мінеральні води поширені по всій території області. Усього на Івано-Франківщині виявлено близько 300 проявів мінеральних вод, на 28-и з яких проведені пошуково-оціночні роботи і затверджені запаси за категорією С₁. Води 32-х мінеральних джерел області занесено до Державного кадастру „Води мінеральні питні”, із них 12 - лікувально-столових, 20 - природно-столових. Сульфідну воду, яка використовується на відомому бальнеологічному курорті в с.Черче Рогатинського району, внесено в галузевий стандарт України „Води мінеральні лікувальні”.

За результатами досліджень виділені наступні види мінеральних вод:

- води без специфічних компонентів і властивостей;
- води зі специфічними компонентами і властивостями.

1. Води без специфічних компонентів і властивостей поширені на значній території області в Рогатинському, Галицькому, Тисменицькому, Тлумацькому, Городенківському, Калузькому, Коломийському районах.

Ресурси мінеральних вод в області складають 8812 м³/добу, в тому числі води: кишинівського типу - 186 м³/добу; українського типу - 6985 м³/добу; казанського типу - 397 м³/добу; кашинського типу - 293 м³/добу; угличського типу - 26 м³/добу; каспійського типу - 242 м³/добу; хіловського типу - 10 м³/добу; миргородського типу - 606 м³/добу; мінського типу - 67 м³/добу. 2. Мінеральні води зі специфічними компонентами і властивостями:

а) мінеральні води типу „Нафтуся” поширені смугою в південно-західній частині області в межах Верховинського, Косівського, Надвірнянського, Богородчанського, Долинського районів. Попередньо оцінені запаси складають 175 м³/добу по категорії С₂. У результаті гідрогеологічних досліджень в межах області виявлено понад 60 водопунктів мінеральних вод типу „Нафтуся”. Із них активно використовуються лише вода „Горянка”, родовище якої розташоване в с.Новий Мізунь Долинського району та „Гута” в с. Гута Богородчанського району. Ресурси мінеральних вод типу „Нафтуся” складають 3540 м³/добу;

б) вуглекислі води мають поширення в південній частині області, у межах Верховинського району, у басейні р. Чорний Черемош. Води за складом і властивостями близькі до знаменитих кавказьких мінеральних джерел „Нарзан” і „Казбегі”. Запаси

мінеральних вуглекислих вод по п'яти проявам оцінені в кількості 25,0 м³/добу по категорії С₂;

в) сульфідні води поширені в Рогатинському, Тлумацькому, Калуському, Тисменицькому, Коломийському, Городенківському, Снятинському районах. По курорту Черче запаси оцінені в кількості 54,0 м³/добу, в Коршівському блоці запаси оцінені в кількості 74,0 м³/добу по категорії С₂. Прогнозні ресурси сульфідних вод складають 5130 м³/добу;

г) залізисті води поширені в південній і в південно-східній частинах області в межах Рожнятівського, Богородчанського, Надвірнянського, Косівського і Верховинського районів. Запаси по 15 джерелах оцінені в кількості 120,0 м³/добу по категорії С₂;

д) мінеральні содові води виявлені у Верховинському, Надвірнянському та Долинському районах. Оцінені запаси вод складають 30,0 м³/добу по категорії С₂;

е) води бромні, йодні, йодо-бромні пов'язані з розсолопроявами та попутними пластовими водами нафтових родовищ у передгірських та гірських районах області, а також складають великі поклади в глибоких горизонтах Передкарпатського прогину. Води перспективні для бальнеологічного та промислового використання (вміст броду в покладах коливається від 170 до 1055 мг/дм³, а йоду - у межах 15-1000,7 мг/дм³). Зважаючи на те, що при комплексному добуванні вказаних мікроелементів їх вміст повинен бути не меншим 200 мг/дм³ для броду і 10 мг/дм³ для йоду, глибинні мінералізовані води Прикарпаття можуть використовуватися як йодо-бродна сировина для промислового освоєння, запаси якої в області дуже значні.

є) хлоридно-натрієві й сульфатвміщуючі розсоли поширені смугою з північного заходу на південний схід по території Долинського, Калуського, Рожнятівського й Богородчанського районів. Оцінені запаси складають 70 м³/добу по категорії С₂.

У Калуському районі в с. Яворівка розкриті хлоридно-натрієві бальнеологічні розсоли із загальною мінералізацією 135 г/дм³ і вмістом Вг -

319,6 мг/дм³ і С1 - 35,5 мг/дм³. За даними короточасних відкачок, дебіт свердловини склав 690 м³ /добу.

У Верховинському районі, крім води „Буркут”, діють свердловини мінеральної води „Верховинська” (в смт. Верховина) та сірчановодневої води в с. Кривопілля.

На території Галицького району є такі мінеральні джерела: „Чисте джерело”, „Зачарована Христина”, „Наша вода”, „Міреллі”, „Княжа криниця”. Всі вони знаходяться

в смт. Більшівці. За своєю природною мінералізацією води відносяться до столових вод і мають чудові смакові якості. Рекомендовані для вживання українським НДІ медичної реабілітації і курортології як для пиття, так і для приготування їжі. Мінералізація води становить $0,4 - 0,8 \text{ г/дм}^3$, що, на відміну від вод з високою мінералізацією, дає змогу вживати її для пиття в необмеженій кількості.

У Долинському районі в с. Новий Мізунь у літній період працює санаторій „Джерело Прикарпаття”. В арсеналі лікування: вживання мінеральної води „Горянка”, яка є аналогом трускавецької „Нафтусі”, а також аналогів мінеральних вод джерел №1 та №6 курорту Моршин. У санаторії „Перлина Карпат” (с. Вигодівка) є мінеральні джерела.

У Косівському районі розробляються такі мінеральні води: Косівчанка, Іванка, Аршиця, Кринчиста, Каменецька, Косівська, Шешорівська.

У районному центрі діє санаторій „Косів”, що заснований на базі цілющих соляних вод Банського озера. У лікувально-соляному закладі проводиться лікування хворих на варикоз (розширення вен).

У с. Шешори раніше діяв однойменний санаторій, оздоровчо-лікувальна база якого включала водолікувальний комплекс на 20 ванн, що включали мінеральні ванни з місцевого мінерального природного джерела, а також хвойні, сірководневі, сірчано-бромні, морські ванни. Для лікування захворювань шлунково-кишечного тракту, печінки й жовчовивідної системи, діатезів та порушення обміну речовин використовувалась мінеральна вода з місцевого джерела. Тепер цей санаторій діє лише як готель, оздоровчо-лікувальні послуги не надаються.

На території Коломийського району знаходяться такі мінеральні джерела та свердловини:

- с. Слобода - мінеральне джерело, на базі якого працює цех мінеральних вод „Меридіан”.
- с. Підгайчики – свердловина, на базі якої працює АТЗТ „АТ/ Алпрут”.
- с. Королівка - свердловина, на базі якої працює ВАТ „Криничка”;
- с. Марківка - джерело „Білі Криниці”, яке славиться своїми цілющими та лікувальними властивостями.

На території Надвірнянського району наявні сірководнева вода в ур. „Рафайловець” Бистрицького лісництва та законсервоване мінеральне джерело (свердловина) в ур. „Бухтівець” Бухтівецького лісництва.

У Рогатинському районі є Підмихайлівське родовище підземних питних вод, що знаходяться на обліку в Державному кадастрі родовищ України. Вода цього родовища гідрокарбонатно-сульфатно-натрієвого складу з мінералізацією 0,2 - 0,8 г/л. До мінеральних вод належить і родовище

лікувальних сульфідних (сірководневих) вод курорту с.Черче. У смт. Букачівці теж виявлено джерело сірководневих вод. Окрім лікувальних мінеральних вод, на території району виявлені джерела мінеральних питних вод - джерело води „Рогатинська” у с. Пуків.

На території Рожнятівського району, біля підніжжя гори Люта, в урочищі Підлюте, за 3 км перед Осмолодою знаходиться джерело цілющої сірководневої води з великим вмістом срібла. Ці води придатні для лікування ревматизму та інших запальних хвороб.

У Тлумацькому районі досліджені джерела кальцій-магній, сульфатно-карбонатних вод у селах Озеряни, Долина, Жидачів, ур. Ровеньки села Грушка. У селищі Обертин досліджено джерело з підвищеним вмістом бору. Зі специфічних компонентів присутній також йод - 4,5 мг/дм³. За своїми бальнеологічними властивостями вода „Левада” не має собі рівних в області. Джерело відкрите й законсервоване малим підприємством ВТК „Агріка”, ведуться роботи по його розробці.

У Тисменицькому районі є джерело мінеральної води „Джерело Якова” біля с. Посіч.

На території Тисівської сільської ради (Болехівська міська рада) розроблено три свердловини мінеральної води, експлуатація яких у даний час не проводиться.

На території Яремчанщини виявлено 5 джерел столово-мінеральних вод різного хімічного складу, дебету і лікувальних властивостей:

- у м. Яремче - у районі р. Жонка;
- у районі оздоровчого табору „Камінь Довбуша”;
- у смт. Ворохта - у районі першого кілометра Ворохтянського лісництва;
- у с. Микуличин - в урочищі Копчин.

Через брак коштів роботи щодо їх освоєння та промислового використання в даний час не проводяться.

Використання мінеральних вод у області, особливо з лікувальною метою, знаходиться на дуже низькому рівні. Виявлені ресурси дозволяють значно розширити їх використання для бальнеології та розливу.

Клімат та кліматичні ресурси

Клімат Івано-Франківської області має перехідний характер від помірно теплого вологого Західноєвропейського до континентального Східноєвропейського.

Значна амплітуда висот (від 230 до 2061 м над рівнем моря) на відносно невеликій території є причиною прояву висотної поясності природних умов, у тому числі й атмосферних опадів. Температура повітря найтеплішого місяця (липень) у передгір'ях $+18-20^{\circ}$, у високогірному ярусі $+8-10^{\circ}$, найхолоднішого (січень) $-3-9^{\circ}$. На схилах Карпат сніг лежить понад 5 місяців на рік. Тривалість залягання стійкого снігового покриву складає 100-110 днів. Середньорічна кількість опадів змінюється від 610 до 1000 мм, що пояснюється наявністю гір. Кількість днів з опадами в Івано-Франківській області найбільша в Україні (130-188 днів на рік).

На території області виділяються такі кліматичні райони:

1. Наддністрянський з підрайонами лівобережним та правобережним. У районі спостерігаються м'які зими з відлигами і нестійким сніговим покривом (сніговий покрив залягає протягом 100 днів, а в малосніжні зими – 50; середня висота снігового покриву становить 6-10 см.). Весняні приморозки тривають до третьої декади квітня, в окремі холодні весни – до третьої декади травня. Осінні приморозки наступають у третій декаді вересня. До складу лівобережного підрайону входять Рогатинський та Галицький райони. Сума активних температур досягають $2300-2400^{\circ}$, річна кількість опадів – 660-700 мм, середня тривалість без морозного періоду 160-170 днів. До правобережного підрайону входять Калуський, Тисменицький і Тлумацький райони. Сума активних температур складає $2400-2500^{\circ}$, річна кількість опадів 610-750 мм. Середня тривалість без морозного періоду 155-160 днів.

2. Південно-східний. До його складу входить Городенківський, Коломийський та Снятинський райони. Сума активних температур досягають $2500-2600^{\circ}$, річна кількість опадів – 550-720 мм, середня тривалість безморозного періоду 150-170 днів. Сніговий покрив залягає протягом 100 днів, а в малосніжні зими – до 50 днів; середня висота снігового покриву становить 6-12 см). Весняні приморозки припиняються у першій декаді квітня, в окремі холодні весни - у третій декаді травня. Осінні приморозки наступають у третій декаді вересня.

3. Передгірський. До його складу входить Долинський район, північна частина Рожнятівського, Богородчанського та Надвірнянського районів та Косівський район. Сума активних температур досягають $2200-2500^{\circ}$, річна кількість опадів – 630-900 мм,

середня тривалість безморозного періоду 150-170 днів. Сніговий покрив залягає протягом 105 днів, а в малосніжні зими – до 60-70 днів; середня висота снігового покриву становить 10-15 см. Весняні приморозки тривають до кінця квітня початку травня. Осінні приморозки наступають у середині вересня.

4. Гірський. До його складу входять південна частина Рожнятівського, Богородчанського та Надвірнянського районів та Верховинський район. У районі щороку спостерігається стійкий сніговий покрив (сніговий покрив утворюється на початку грудня, а сходить на початку квітня; середня висота снігового покриву становить 30-35 см.). Весняні приморозки тривають до першої декади травня, осінні приморозки наступають у середині жовтня. Сума активних температур досягає 1600-2200°, річна кількість опадів – 760-1000 мм, середня тривалість безморозного періоду 160-170 днів.

Ще більше на диференціацію клімату впливає рельєф. Кожна улоговина, річкова долина, схили різних експозицій мають свій особливий місцевий клімат.

Ґрунтовий покрив та земельні ресурси

Для Івано-Франківської області характерна значна територіальна різноманітність ґрунтового покриву і земельних ресурсів. Земельний фонд складається із земель різного функціонального призначення.

Із загальної площі земельного фонду 1392,7 тис. га, сільськогосподарські угіддя займають 633,4 тис. га (45,5%), лісові площі 636,4 тис. га (45,7 %), забудовані землі - 60,49 тис. га (4,3%), під водою – 23,5 тис. га (1,7%), відкриті заболочені землі – 2,6 тис. га (0,2) та інші землі – 22,0 тис. (1,6%).

67 лісогосподарських підприємств, у користуванні яких перебуває 564,4 тис. га (40,5% загальної площі області);

громадяни (968,4 тис. осіб), у власності яких знаходиться 416,5 тис. га (29,9%), у тому числі 21,6 тис. га наданих для ведення селянського господарства (9681 фермер);

470 сільськогосподарських підприємств різної форми власності, у користування яких перебуває 11402 тис. га (8,2%);

організації, підприємства, установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призначення, яким надано в користування 55,9 тис. га (4,0%);

землі запасу та землі не надані в постійне користування займають 205,4 тис.

га (14,8% площі області). Область відноситься до регіонів з низькою землезабезпеченістю. У середньому на одного мешканця припадає 1,0 га, у тому числі, 0,45 га сільськогосподарських угідь, із них 0,027 га ріллі (в Україні відповідно 1,25; 0,89; та 0,68 га).

Можливості розширення сільськогосподарських угідь і найбільш продуктивної їх частини - ріллі в області вичерпані. У зв'язку із будівництвом житла та інфраструктури, площа сільськогосподарських угідь постійно зменшується. За останні 10 років площа забудованих земель збільшилась на 6,4 тис. га.

Зростання потреб у продуктах харчування і сировині обумовлюють необхідність інтенсивного використання земельних ресурсів з одночасним розв'язанням найбільш важливіших проблеми – забезпечення охорони земель від руйнування (ерозія, зсуви, карст, підтоплення); впровадження системи

заходів щодо захисту земель від засмічення, забруднення; відтворення і підвищення родючості ґрунтів; збільшення площ екологічно стабілізуючих угідь (лісів, сіножатей, пасовищ).

Рослинний покрив та рослинні ресурси

Ландшафтні та ґрунтово-кліматичні умови, геологічна будова та інші природні фактори Івано-Франківщини зумовили різноманітність та багатство рослинного світу.

Флора нараховує понад 1500 видів рослин, що складає більше половини списку флори України, з них – 120 лікарських, з яких 60 є загально-поширеними і щорічно заготовлюються для фармакологічних потреб: плоди шипшини, звіробій звичайний, підбіл звичайний, череда три роздільна, ін.

Значною цінністю та різноманітністю відзначається рослинність Карпатського національного природного парку. Флора судинних рослин нараховує 1105 видів, що становить 54,9% всієї флори Українських Карпат. Близько 50 видів є карпатськими ендеміками. Раритетна компонента у флорі парку дуже значна. Особливої специфіки рослинному покриву області надають два яскраво виражені центри ендемізму та реліктовості, що розміщені в Карпатах та в Західному Поділлі. Тут виявлено 80 видів із Червоної книги України, 4 види з Європейського Червоного списку, 3 – із Червоного списку МСОП, 2 – з Додатку I Бернської конвенції: котячі лапки карпатські, королиця круглолиста, дзвоники карпатські та мінливі, астрагал Крайни, очиток карпатський; у

рівнинних районах зустрічається цілий ряд подільських ендеміків, таких як волошка тернопільська, чебрець подільський, рутвиця гачкувата, шивереція подільська.

Унікальність рослинного покриву заповідника „Горгани” в тому, що на більшій частині території він зберігся в природному стані. Флора заповідника нараховує 427 видів судинних рослин та 235 видів мохів. Значна частина видів – рідкісні, ендемічні та реліктові. У тому числі 23 види судинних рослин занесені до Червоної книги України.

У гірських районах зростають бореальні та неморальні види рослин, тобто характерні для північних та європейських широколистяних лісів. У високогір'ї переважають європейські та євразійські гірські або монтанні, альпійські види. Цінними є арктоальпійські види з розірваним ареалом, що зустрічаються в арктичній зоні та високогір'ї, наприклад, плаун-баранець, водянка чорна, верба трав'яниста, наскельниця лежача тощо. У рівнинній частині області зустрічаються як лісові, так і лучно-степові види рослин. Рослинність лучностепових ділянок належить до центральноєвропейського типу, але в її складі є й компоненти східноєвропейських степів (ковила, типчак), а також причорноморські і сибірські види (волошка Маршалла, перстач пісковий, вівсюнці Шелла та пустельний).

Майже третина природної флори області (418 видів) потребує повної або часткової охорони. До них належать ендемічні та реліктові, рідкісні та зникаючі види рослин. 162 види, що належать до 47 родин, 39 порядків та 6 класів, занесено до Червоної книги України та Європейського Червоного списку; 211 – до Регіонального Червоного списку. Надзвичайно рідкісними є айстра альпійська, білотка альпійська або едельвейс, водяний горіх плаваючий, дріада восьмипелюсткова, ліннея північна, фіалка Джоя, сальвінія плаваюча.

Внаслідок антропогенного впливу на природне середовище, заготівлі лікарської сировини, збору декоративних рослин звужуються ареали й інших видів. Багато видів рослин (тирличі, родіола рожева, ранньовесняні ефемероїди, орхідні) потрапили в Червону книгу саме через нерегламентований надмірний збір та заготівлю.

Лісові ресурси

У природно-ресурсному потенціалі області одне із центральних місць посідають лісові ресурси.

Ліси області – складова частина лісового фонду Карпатського регіону, що є найбільшою сировинною базою України. Тут зосереджено близько 50% запасу стиглих і перестиглих

насаджень держави. Землі лісового фонду Івано-Франківщини займають 636,4 тис. га, або 45,7% від загальної площі області (при середньому показнику по Україні – 14%). Запаси стовбурної деревини складають 128,5 млн. м куб.

Ліси на території області розміщені нерівномірно і знаходяться в основному в гірській частині (73% лісів області належить до гірських). При цьому лісистість коливається від 5,5% (Снятинський район) до 68,2% (Долинський район). На рівнині та в передгір'ях Карпат (до 500 м н.р.м.) переважають дубові та дубово-грабові ліси з участю бука, явора, горобини, береста тощо. Проте лісів тут залишилось мало, оскільки великі площі розорані або зайняті післялісовими луками.

Високий відсоток заповідності лісів у гірській частині області – Надвірнянському й Верховинському районах (за рахунок Карпатського національного природного парку та Чивчино-Гринявського ландшафтного заказника місцевого значення), у Косівському (за рахунок національного природного парку „Гуцульщина”, у рівнинній частині - у Галицькому (за рахунок Галицького регіонального ландшафтного парку), Тлумацькому та Городенківському (за рахунок Дністровського регіонального ландшафтного парку), Долинському (за рахунок лісових заказників „Ільма”, „Марино”) районах.

Землі лісового фонду області закріплені за основними користувачами: 73% земель лісового фонду (456,7 тис. га) закріплено за 16 держлісгоспами Івано-Франківського обласного управління лісового господарства, а 27% земель лісового фонду надано в користування іншим користувачам, а саме 6-ти спеціалізованим підприємствам ОП „Івано-Франківськоблагроліс” – 73,2 тис. га, паркам – 58,4 тис. га (НПП „Гуцульщина” – 7,6 тис.га, Галицькому НПП – 12,2 тис. га, Карпатському НПП – 38,6 тис. га), Сивульському лісгоспу ДОВК „Синьогора” – 10,9 тис. га, ПП „Чорний ліс” – 8,5 тис. га, Прикарпатському військовому лісгоспу – 8,0 тис. га, ПЗ „Горгани” – 5,3 тис. га, лісництву УкрНДІгірліс-0,6 тис. га, 15,7 тис. га сільським радам та окремим агроформуванням.

Природо-заповідний фонд складає 13,4% адміністративної площі області (або 22% площі лісового фонду) і є одним з найвищих на Україні (456 об'єктів, з них 30 загальнодержавного значення) загальною площею майже 190 тис. га.

Мисливські угіддя Івано-Франківської області (969 тис. га) рішеннями обласної ради надані в користування, терміном на 15 років 33-м мисливським господарствам. Є три групи користувачів мисливських угідь: 16 держлісгоспів (за ними закріплено 430,3 тис.

га або 44% усіх мисливських угідь області), 8 мисливських господарств обласної організації УТМР (закріплено 429,5 тис. га або 44%), та 9 господарств інших форм власності (закріплено 109,2 тис. га або 12%).

Тваринний світ та його ресурси

Видова чисельність тваринного світу Івано-Франківщини порівняно з іншими регіонами України значно багатша. Хребетні представлені 435 видами, ссавці – 74 видами, птахи – 280 видами.

Ряд видів перебувають під загрозою зникнення і занесені до Червоної книги України: бурозубка альпійська, норка європейська, борсук звичайний, рись, тритон карпатський, саламандра плямиста, полоз лісовий, мідянка, вусач альпійський, веризуб, чоп великий.

Багатий та різноманітний тваринний світ Карпатського національного природного парку. Із поширених у Карпатах видів хребетних на території парку зареєстровано більше 200 видів, серед них тритон альпійський, саламандра плямиста, кумка жовточерева, глухар альпійський, білка карпатська, олень благородний, ведмідь бурий та ін. види.

На території природного заповідника „Горгани” зустрічається понад 100 видів безхребетних тварин, 149 видів хребетних, 103 види птахів, 47 видів ссавців. З них 20 видів занесено до Червоної книги України, 10 – до Європейського червоного списку (харіус європейський, тритон карпатський та альпійський, саламандра плямиста, лелека чорний, кіт лісовий).

У загальнозоологічних заказниках „Чорний ліс” та „Гирява” охороняються олень благородний, козуля європейська, рись, борсук, в орнітологічному заказнику „Пожератульський” – глухарі.

На території області нараховується 25 видів представників фауни, які перебувають під загрозою зникнення і занесені до Червоної книги України. Ці види потребують систематичної роботи щодо виявлення місць їх перебування, проведення постійного спостереження за станом популяцій та наукових досліджень з метою розробки наукових основ їх охорони та відтворення.

В області проживають наступні представники Червонокнижної фауни:

- Ссавці: бурозубка альпійська, кутора мала, підковоніс малий, підковоніс великий, широковух звичайний, широковух європейський, норка європейська, борсук звичайний, видра річкова, кіт лісовий, рись;
- Земноводні: тритон карпатський, тритон гірський, жаба прудка, саламандра плямиста;

- Плазуни: полоз лісовий, мідянка;
- Комахи: вусач альпійський;
- Риби: харіус європейський (Лімниця), веризуб (Дністер), чоп великий (Дністер), чоп малий (Прут, притоки);
- Птахи: лелека чорний, зміїд, беркут, глухар, завирушка альпійська.

Слід наголосити на тому, що останніми роками спостерігається позитивна динаміка в зростанні згаданих видів тварин. Чисельність рисі збільшилась на 42%, kota лісового – майже в 4 рази, видри річкової – на 27 особин (13%), борсука звичайного – на 49 особин (9%).

Ліси населяють цінні мисливські види тварин – ведмідь бурий, олень благородний, козуля європейська, кабан, куниця лісова, лисиця, заєць, білка.

Більшість лісових мисливських угідь області представлені середніми та незадовільними умовами для існування основних видів мисливської фауни, що викликано переважанням у насадженнях середньовікових деревостанів та сильно вираженим „фактором турбування”. У той же час угіддя з добрими кормовими та захисними умовами складають тільки 4-8%, причому спостерігається тенденція до їх зменшення, що зумовлено збідненням природних комплексів під впливом різних абіотичних, біотичних та антропогенних чинників, надмірних рубок проміжного користування та вітровалів. За останні 20 років питома вага найбільш придатних угідь зменшилась в 3-4 рази, відповідно оптимальна чисельність копитних зменшилась на 30-40%.

Іхтіофауна рік області представлена такими видами риб: рибець, підуст, сом, судак, харіус, марена-вусач, лящ, короп, сазан, жерех, головень, щука, карась, в'юн, лин та ін.

До найбільших річок гірської частини належать: Прут з притоками, Чорний Черемош, Білий Черемош, Рибниця, Пістинька, верхів'я рік Лімниця, Свічі, Чечви, Дуба та ін. У них поширені в'юн, бичок, карась, плітка, головень, окунь, зустрічаються лосось, умбра, райдужна та струмкова форель.

Природно-заповідні території та об'єкти, екологічна мережа

Найбільш досконалою формою збереження природи є створення природно-заповідних територій та об'єктів. Вони забезпечують сприятливі умови для охорони генофонду видів рослинного і тваринного світу, а також природних екосистем. Не менш важливою функцією природно-заповідних територій є їх використання для відпочинку й

оздоровлення людей. Тобто, заповідні території мають не тільки природоохоронне та наукове, але й соціально-економічне значення.

Сучасний природно-заповідний фонд Івано-Франківської області (ПЗФ) репрезентує її ландшафтне та біологічне різноманіття, сприяє підтриманню екологічної рівноваги.

Станом на 01.06.2006 року в області нараховується 456 заповідних територій та об'єктів загальною площею 195,633 тис. га, з них 30 – загальнодержавного значення площею 108,742 тис. га та 426 – місцевого значення площею 86,890 тис. га, у тому числі 1 – природний заповідник, 3 – національні природні парки, 3 – регіональні ландшафтні парки, 60 заказників, 181 пам'ятка природи, 5 дендрологічних парків, 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 195 заповідних урочищ. Відсоток заповідності складає 13,4. Основу заповідного фонду складають національні природні парки – 44,2% площі всіх заповідних об'єктів, природний заповідник – 2,8%, регіональні ландшафтні парки – 24,9%, заказники – 24%.

У кількісному відношенні переважають пам'ятки природи й заповідні урочища – відповідно 41,3 та 42,4 відсотка від загальної кількості заповідних об'єктів, проте за площею частка цих категорій незначна (відповідно 0,68 та 2,9%).

За розмірами близько половини припадає на дрібні (від 1 до 10 га), трохи менше – на об'єкти від 10 до 100 га. Великих заповідних територій (від 1000 га й більше) є 14.

Найвищий відсоток заповідності в Косівському районі – 53,7%. У Надвірнянському – 37,6%, Городенківському – 19,2%, Верховинському – 17,4%, Галицькому – 11,5%, Долинському – 10,7%. У Коломийському, Рогатинському, Снятинському районах відсоток заповідності менше одиниці.

Найбільше заповідних об'єктів зосереджено в гірських ландшафтах – 59,4% їх загальної кількості, у передгірських ландшафтах – 19,3%, у рівнинних – 21,3%.

Найбільш повно в природно-заповідному фонді представлені природні комплекси Горган і Чорногори. Найбільшу цінність становлять: природний заповідник „Горгани”, площею 5,3 тис. га, де охороняються природні комплекси високогірних Карпат; Карпатський НПП, площею 50,3 тис. га, створений, щоб зберегти типові для Чорногори й Горган екосистеми, національний природний парк „Гуцульщина” площею 32,2 тис. га створений з метою та збереження природних комплексів Покутських Карпат. У 2003 році створений Галицький національний природний парк площею 14,3 тис. га.

Природоохоронними та рекреаційними установами місцевого значення є регіональні ландшафтні парки – „Дністровський”, вздовж Дністра, на території Тлумацького та Городенківського районів і „Поляницький” – на території Болехівської міської ради.

Крім того, в області зосереджені великі за площею заповідні території: ландшафтний заказник загальнодержавного значення – „Грофа”, ботанічні заказники загальнодержавного значення „Яйківський”, „Тавпиширківський” та інші.

Рогатинське Опілля репрезентує Галицький національний природний парк, лісові заказники місцевого значення „Журити” і „Журавенківський”, Покутсько-Буковинські Карпати – національний природний парк „Гуцульщина”, Полонинсько-Чорногірську область – гідрологічний заказник місцевого значення „Ріка Чорний Черемош”, Рахівсько-Чивчинську область –

ландшафтний заказник місцевого значення „Чивчино-Гринявський”, Сколівські Бескиди – Поляницький регіональний ландшафтний парк, ботанічні заказники місцевого значення „Магура” та „Федів”, загальнозоологічний заказник місцевого значення „Гирява” та інші.

Унікальними також є ботанічні заказники загальнодержавного значення „Княздвірський”, де охороняється тис ягідний; „Скит Манявський”, на території якого росте модрина польська; „Яйківський”, що створений для охорони сосни кедрової європейської; комплексна пам'ятка природи „Скелі Довбуша” з унікальними скельними утвореннями; степові резервати „Масьок”, „Касова гора”, „Чортова гора” з реліктовою рослинністю (ковила, ясенєць білий, осока низька, фіалка Джоя) та ін.

Сучасна мережа природно-заповідного фонду забезпечує збереження різноманіття ґрунтів. Адже на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду забороняється будь-яка господарська діяльність, яка суперечить їх цільовому призначенню, порушує природний розвиток процесів та явищ, або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об'єкти. На заповідних об'єктах забороняється розорювання земель, крім спеціально відведених для цього ділянок, застосування пестицидів і мінеральних добрив, влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників полів фільтрації тощо.

Значну ґрунтозахисну роль виконують лісові заповідні об'єкти з корінними деревостанами, особливо на гірських схилах. Заборона рубок головного користування в заповідному фонді сприяє зростанню захисних функцій лісу, попередженню змиву і розмиву ґрунту, виникненню зсувів і селевих потоків, зниженню інтенсивності паводків.

Для збереження природного середовища, біологічного та ландшафтного різноманіття, особливого значення набуває невиснажливе використання природних ресурсів. Воно передбачає певне регламентування господарської діяльності людини. Рекомендована діяльність в межах природно-заповідних територій, це перш за все, розвиток рекреаційного природокористування, санаторно-курортного водолікування, туризму (зокрема, екотуризму на базі національних природних парків), розвиток гірських видів спорту.

Антропогенний вплив на природне середовище області, екологічні проблеми та шляхи їх вирішення

Вигідне географічне положення, різноманітні природні умови й природні ресурси, їх структура, доступність та ступінь концентрації є важливим фактором, які визначають ступінь освоєності території, розвиток певних виробничих галузей господарства та інтенсивність використання природних ресурсів, відповідні системи розселення і мережу населених пунктів.

Івано-Франківська область є одним із найбільш густонаселених і давньо освоєних регіонів України. На її території сформувались наступні природно-територіальні комплекси:

- промислово-міські (Івано-Франківський, Калуський, Бурштинський, Надвірнянський, Коломийський) із значним техногенним впливом на компоненти ландшафтів внаслідок великої кількості викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище, а також руйнування природного середовища у процесі забудови території;
- промислово-нафтогазовидобувні (Долинський, Битківський, Рожнятівський, Пасічнянський), де вплив на ландшафти обумовлений наявністю понад 2000 нафтогазовидобувних свердловин, наземних і підземних трубопроводів;
- аграрно-промислові (Рогатинський, Снятинський, Галицький, Тлумацький, Городенківський), особливістю яких є переважання сільськогосподарського виробництва, значна порушеність ландшафтів;
- лісогосподарські (Верховинський, Надвірнянський, Яремчанський, Осмолодський, Вигодський, Болахівський), які характеризуються переважанням діяльності, пов'язаної з використанням лісових ресурсів, переробкою деревини, а також веденням гірського землеробства і тваринництва.

Земельні ресурси області належать до екологічно вразливих, що обумовлено гірським рельєфом, високим ступенем господарської освоєності території, значним використанням важкої сільськогосподарської техніки, високою щільністю населення, поселенським навантаженням, наявністю понад 500 підприємств енергетичної, хімічної, нафтогазовидобувної, нафтопереробної й деревообробної промисловості, розвитком лісогосподарського та агропромислового комплексів.

На території області є понад 2000 нафтогазових свердловин, значна кількість нафто- і газопроводів, 135 очисних споруд, 28 полігонів твердих побутових відходів, а також полігони промислових відходів Бурштинської ТЕС, Калуської ТЕЦ, ДП „Калійний завод”, ВАТ „Оріана”. Усе це забруднює ґрунтовий покрив, виводить з використання значні площі земельних ресурсів.

Окрім того, в Івано-Франківській області є радіоактивно забруднені землі загальною площею 606 кв. км (4 зона), на яких розташовано 35 населених пунктів.

Івано-Франківщина відзначається насиченістю ресурсоемними та екологічно небезпечними виробництвами, високим відсотком розораності та еродованості ґрунтів, порушеною структурою лісів, екзогенними геологічними процесами, рядом інших екологічних проблем.

Природне середовище області деградоване внаслідок безсистемного, наднормативного використання природних ресурсів, екологічно необґрунтованого нарощування промислового виробництва, сільськогосподарського освоєння території і використання лісових ресурсів, порушення принципів забудови території, використання земель сільськогосподарського призначення, неадекватності господарської діяльності законам розвитку екосистем.

До територій з найбільш складною екологічною ситуацією належать: Галицький район, де функціонує Бурштинська ТЕС, Калуський - з хімічним гігантом ВАТ „Оріана”, Надвірнянський - з нафтопереробним заводом ВАТ „Нафтохімік Прикарпаття”.

Складною екологічною ситуацією характеризується також Тисменицький район, де зосереджені промислові вузли обласного центру.

Кризовими зонами можна вважати території радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС у Снятинському та Верховинському районах.

З урахуванням екологічної ситуації проведено екологічне районування області для туристичного використання (рис. 3.6.) на основі Екологічної карти та тих головних екологічних проблем, які локалізовані в тому чи іншому районі. На карті виділені зони різного екологічного стану:

- 1) сприятливі (нормальні) з найбільшими перспективами розвитку туризму та рекреації, де можливо розвивати існуючі та будувати нові туристичні комплекси, за винятком територій природно-заповідного фонду (рис.3.5.);
- 2) задовільні, де є незначні порушення природного середовища, що періодично виникають під впливом забруднення атмосферного повітря та активізацією екзогенних геодинамічних процесів, де перспективи розвитку туризму обмежені лише частково;
- 3) напружені, де природне середовище частково трансформовано (забруднені ґрунти та поверхневі води), де будівництво туристичних об'єктів вимагає додаткових оцінок впливу на них екологічного стану території;
- 4) складні;
- 5) незадовільні геоекологічні зони, де природне середовище порушено викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скидами у водне середовище, накопиченням твердих промислових відходів, забрудненням ґрунтів важкими металами та радіонуклідами, активним розвитком зсувів, селів, карсту, ерозією берегів рік та можливими повеннями. Такі зони можуть використовуватись для промислового туризму під керівництвом досвідчених провідників.

Незважаючи на внутрішні екологічні проблеми області, Івано-Франківщина як і Українські Карпати, залишаються найбільш чистим островом серед помірно і сильно забруднених ландшафтів Центральної та Східної Європи. На карті стану довкілля нашого континенту, виданої у Відні (Австрія) під редакцією Пітера Йордана, Українські Карпати – чи не єдиний зелений острів екологічно чистого природного середовища серед жовтих і коричнево-червоних забруднених територій (рис. 3.7.). Тому є однією з найбільш привабливих для іноземних туристів.

Висновки

1. Розташування області у Центрі Європи та близькому сусідстві з країнами Європейського Союзу сприяє розвитку прикордонного та міжнародному туризму.
2. Івано-Франківщина є частиною унікальної Карпатської лісогірської геоекосистеми, яка має важливе рекреаційне значення не тільки для України, але і для всього

Європейського континенту. Це своєрідні „легені”, що регенерують повітря в Карпатському регіоні.

3. Сприятливі кліматичні умови: м'яка зима і тепле літо, сприяють організації круглорічного відпочинку та лікування. Сніг на схилах Карпат лежить до п'яти місяців, що важливо для розвитку гірськолижного туризму.

4. Рекреаційні ресурси визначають пріоритетність розвитку оздоровчого та санаторно-курортного туризму. На базі цілющих мінеральних джерел, яких нараховується понад 800, лікувальних торфових грязей, сформовані санаторно-курортні та рекреаційні системи національного значення. В області є десять курортних місцевостей.

5. Виняткову рекреаційну цінність становить природне різноманіття краю – гірські масиви Українських Карпат; глибокі долини та каньйони рік. Екологічно чисті ліси та цілюще повітря зумовлюють розвиток відпочинкових видів туризму, пішохідного, кінного та велосипедного туризму. Ріки в значній частині швидкоплинні, утворюють каскади й водоспади, що є цінним для водного туризму, густота річкової мережі дає можливість розвивати водні маршрути різної складності. Озера та ставки є важливим ресурсом для розвитку рибальства.

6. Івано-Франківщина - „зелена перлина” України, де розмаїта рослинність нараховує близько 2500 видів і форм, що є визначальною для Європи як центр реліктових, ендемічних, раритетних видів рослин. Багатий рослинний та тваринний світ, наявність унікальних видів, занесених до Червоної книги, сприяють розвитку краєзнавчого та природознавчого туризму.

7. Рельєф місцевості області, зокрема в районі с. Одаї Тлумацького району та с. Луквиця Богородчанського району, створює можливість для занять дельтапланеризмом та парапланерним спортом, створення наметових містечок та розвитку молодіжного туризму.

8. В області нараховується 456 заповідних територій та об'єктів загальною площею 195,633 тис. Га, заповідність території складає 13,4%. Основу заповідного фонду складають три національні природні парки – 44,2% площі всіх заповідних об'єктів, природний заповідник - 2,8% регіональні ландшафтні парки - 24,9%, заказники - 24%.

9. З урахуванням екологічної ситуації виділено 5 зон районування області з огляду на розвиток туризму, а саме: I - сприятливі (нормальні), II - задовільні, III - напружені, IV -

складні, V- незадовільні геоекологічні зони. Стратегічними територіями розвитку туризму слід вважати райони, розміщені у I та II зонах.

Враховуючи природно-ресурсний потенціал, Івано-Франківщина повинна розвиватись виключно інтенсивним шляхом, де економічне зростання не буде суперечити збереженню і поліпшенню якості довкілля, сприятиме раціональному використанню природних ресурсів, збереженню та відтворенню ландшафтного і біологічного різноманіття. Це вимагає переорієнтації економіки на формування рекреаційного комплексу, розвитку індустрії відпочинку і оздоровлення як провідної галузі, та пріоритетного використання потенціалу області, яка є привабливою як екологічно чистий зелений острів на фоні вже забрудненої Європи. Враховуючи процеси глобального потепління, при формуванні обласних туристичних продуктів більший акцент необхідно робити на диференціацію туристичних послуг, особливо в зимовий період.

2. Просторові характеристики області

Відмінності в просторовій структурі Івано-Франківської області

Територія Івано-Франківської області становить 13,9 тис. кв.км. (2,4% площі території країни). За своєю площею область займає 22 місце в Україні.

Територія області має різноманітний рельєф і поділяється на райони, які відмінні між собою геологічною будовою, різницею висот над рівнем моря і розчленованістю. Найбільша ріка області – Дністер, друга за величиною ріка -Прут. За ресурсами місцевого водного стоку Івано-Франківщина посідає друге місце серед областей України. Область розташована у трьох зонах: лісовій, лісостеповій, передгірних і гірських районах Карпат. Ліси займають майже половину площі області (при середній лісистості України в 14% цей показник для області складає 45,6 %. і становить 635,6 тис.га). Показники, які характеризують природно-ресурсний потенціал Івано-Франківської області і сусідніх областей, наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1. - Структура природно-ресурсного потенціалу областей Західної України [Заставний Ф.Д. Географія України: У 2-х книгах. – Львів: Світ, 1994. – 472 с. іл.]

Область	Сумарний потенціал, % від України	Потенціал ресурсів, %					
		Мінеральних	Водних	Земельних	Лісових	фауністичних	Рекреаційних
Закарпатська	2,5	3,0	<u>31,5</u>	19,4	<u>17,4</u>	0,1	28,6
Івано-Франківська	2,2	7,5	33,3	24,1	<u>17,6</u>	0,1	17,4
Львівська	3,7	22,5	<u>22,7</u>	29,2	<u>11,1</u>	0,2	14,3
Тернопільська	2,1	1,2	<u>13,6</u>	75,0	<u>4,7</u>	0,2	5,3
Чернівецька	1,3	5,2	<u>18,3</u>	50,0	<u>12,6</u>	0,2	13,7

Очевидно, що серед п'яти областей-сусідів Івано-Франківщина займає середню позицію за природно-ресурсним потенціалом.

Мережа розселення

До складу області входять 14 районів, серед яких найбільшими є Надвірнянський та Рожнятівський (відповідно площею по 1,3 тис. кв.км), Верховинський та Долинський (по 1,25 тис. кв.км) райони та найменшими – Снятинський, Калуський (0,6 та 0,65 тис. кв.км). Область є однією з 19 областей України, через яку проходить кордон держави, а після вступу Румунії у 2007 році до ЄС, область має кордон з Європейським Союзом.

В Івано-Франківщині нараховується 15 міст, з них 5 – обласного підпорядкування. Найбільшим містом області є її обласний центр – Івано-Франківськ (217,6 тис. осіб). Окрім того, є ще два міста середньої величини – Калуш (67,3 тис. осіб) та Коломия (61,1 тис. осіб). На території області є 24 селища міського типу та 765 сільських населених пунктів, які підпорядковуються 477 сільській раді. Згідно Постанов Кабінету Міністрів України 236 населеним пунктам області надано статус гірських.

Наявне населення області на 1 січня 2006 року склало 1389,9 тис. осіб (2,9% населення в Україні), з нього 591,3 тис. осіб (42,6%) - міське, 797,6 тис. осіб – сільське (57,4%). Область характеризується значною щільністю населення - 100 осіб на кв.км (в середньому по Україні - 80 осіб на км²). Але в окремих районах вона суттєво відрізняється між собою – від 113 осіб на 1 кв.км у Тисменицькому районі до 24 осіб на 1 кв. км у Верховинському районі.

Таблиця 3.3. - Територія та щільність населення Івано-Франківщини (станом на 01.01.2006 року) [Статистичний збірник „Івано-Франківщина, Україна, Світ за 2005 рік”, Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2006. -613с.]

Райони, міста (міськради) обласного значення	Територія, тис. кв. км	Частка в загальній території області, %	Кількість населення, тис. осіб	Частка в загальній чисельності населення, %	Частка міського населення, %	Щільність населення на 1 кв. км, осіб
Область	13,9	100	1388,9	100	42,6	100
Івано-Франківськ	0,08	0,57	236,2	17,0	93,4	2952
Болехів (міська рада)	0,3	2,15	21,2	1,52	49,5	71
Калуш	0,06	0,43	67,3	4,84	100,0	1122
Коломия	0,04	0,28	61,1	4,39	100,0	1527
Яремче (міська рада)	0,66	4,74	21,6	1,55	54,6	33
Богородчанський	0,8	5,75	68,9	4,96	16,5	86
Верховинський	1,25	8,99	29,6	2,13	18,5	24
Галицький	0,72	5,17	63,5	4,57	37,1	88
Городенківський	0,75	5,39	58,3	4,19	19,4	78
Долинський	1,25	8,99	70,1	5,04	32,6	56
Калуський	0,65	4,67	61,7	4,44	4,4	95
Коломийський	1,0	7,19	103,7	7,46	12,1	104
Косівський	0,9	6,47	88,8	6,39	16,2	99
Надвірнянський	1,3	9,35	112,9	8,12	37,0	87
Рогатинський	0,82	5,89	47,6	3,42	20,5	58
Рожнятівський	1,3	9,35	74,3	5,34	29,7	57
Снятинський	0,6	4,31	67,3	4,84	21,2	112
Тисменицький	0,74	5,32	83,8	6,03	18,5	113
Тлумачський	0,68	4,89	51,0	3,67	23,5	75

Незважаючи на відмінності та особливості у розвитку міст і районів області, основою політики територіального розвитку повинен стати системний підхід до зміцнення функцій міст, обмеження хаотичної урбанізації приміських зон, зростання якості забудови й умов проживання, розвиток малих міст, як центрів розвитку малих та середніх підприємств, зростання комунікаційної доступності сіл, розвитку туризму й ремесел (промислів) на селі, системи надання послуг, стимулювання розвитку проблемних територій.

Відмінності у розвитку всередині області

Особливості розвитку Івано-Франківської області обумовлено гірським рельєфом (70% території займають гірські місцевості), високим ступенем господарської освоєності території, значним використанням природних ресурсів, високою щільністю населення (100 осіб/кв.км), поселенським навантаженням (804 населених пункти), наявністю понад 500 підприємств енергетичної, хімічної, нафтогазовидобувної, нафтопереробної і деревообробної промисловості, розвитком агропромислового і лісгосподарських комплексів.

Динаміка структури галузей економіки області за 2003-2005 рр. характеризується позитивними тенденціями, а саме: зменшенням питомої частки таких галузей, як добувної та обробної (на 3,7%), будівництва (на 0,4%), охорони здоров'я (на 0,7%), освіти (на 0,4%) та апарату державного управління (0,9%) з одночасним ростом питомої частки сільського, лісового та рибного господарства, мисливства (на 3,8%), колективних, громадських та особистих послуг (на 0,9%), оптової та роздрібної торгівлі, готелів та ресторанного господарства (на 0,7%).

Як свідчать наведені дані, в структурі економіки області зростаючими є невиробничі галузі, які займають близько 43%.

Промисловий комплекс області охоплює машинобудування, паливно-енергетичну, хімічну, нафтохімічну, лісову, деревообробну, легку, харчову галузі і зосереджений в основному в містах Івано-Франківськ, Калуш, Коломия, Надвірна, Долина.

Найбільшим містом області є Івано-Франківськ, котрий завжди привертав увагу європейців – як бізнесменів, так і туристів. За рівнем економічного розвитку у категорії великих (з населенням від 100 до 500 тис. осіб) міст України Івано-Франківськ посідає третє місце, поступаючись лише Ужгороду і Сімферополю.

Економіка міста представлена широким спектром галузей матеріального виробництва, а саме: промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок, а також нематеріальна сфера, що визначає специфіку Івано-Франківська як обласного центру, в якому зосереджена основна мережа ринкової інфраструктури, фінансових установ, закладів освіти, охорони здоров'я та культури області.

У місті зосереджено 539 промислових підприємств – юридичних осіб, або 33,5% від їх загальної кількості по області.

Обсяг реалізованих послуг населенню в Івано-Франківську складає 74,9% від загального обсягу по області. Навіть такі міста обласного значення як Коломия та Калуш, займають відносно незначну частку в загальному обсязі

реалізованих для населення послуг (відповідно 6,2% та 5,3%). У решти районів та міст обсяги наданих послуг сягають 0,1- 3 % від загальної величини послуг в області. У розрахунку наданих послуг на одного мешканця серед районів та міст області на першому місці знаходиться Івано-Франківськ (1224,8 грн./особу, при значенні цього показника в області – 276,9 грн./особу).

Серед пріоритетних напрямів розвитку економіки Івано-Франківська -розвиток місцевої промисловості, а саме переробної, машинобудування, легкої та деревообробної, розвиток туристичної індустрії, котра включає громадське харчування і торгівлю, транспортну інфраструктуру, сферу обслуговування, культуру і сучасне мистецтво, гральний і шоу-бізнес; розвиток вищої освіти як бізнесу та підприємництва в цілому.

Івано-Франківськ є важливим центром для розвитку цілої області, особливо для економічного піднесення туристичної індустрії як стратегічного напрямку регіону.

Система просторового планування

Українська система просторового планування є ієрархічною системою (Закон з 7 лютого 2002 року). На рівні генерального планування розвитку держави визначаються основні функції великих міст, основні рішення системи розселення, резервуються території для розміщення загальнодержавних інвестицій, в тому числі розвитку об'єктів важливої інфраструктури, суспільних інвестицій державного значення, визначається величина охоронних територій, впроваджуються обмеження забудови на курортах та природоохоронних територіях. На рівні регіонів розпочаті роботи над планом використання територій областей, але у Івано-Франківській області такі роботи ще не закінчилися.

В області необхідно здійснити інвентаризацію земель за землекористувачами для уточнення обліку й складання проектів з перерозподілу та віднесення земель до комунальної та державної власності.

Проводиться робота з підготовки земельних ділянок для впровадження важливих для області інфраструктурних проектів. При голові облдержадміністрації утворено координаційну раду з питань знеособленого відведення земельних ділянок та надання їх під забудову за результатами земельних торгів. Проведено інвентаризацію вільних земельних ділянок несільськогосподарського призначення, що пропонуються до продажу або передачі в оренду. Органами місцевого самоврядування здійснюється оформлення матеріалів для відведення ділянок.

Всього станом на 01.08.06 р. на території області грошову оцінку земель населених пунктів проведено у 361 сільському населеному пункті загальною площею 152'207,75 га (47% від загальної кількості), 16 селищних населених пунктах загальною площею 16'058,08 га (67% від загальної кількості), 10 містах районного значення загальною площею 14'121,19 га (100% від загальної кількості) та 5 містах обласного значення

загальною площею 16'683,92 га (100% від загальної кількості), всього 392 населених пункти з 804, що складає 49,0%. Проведення грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів – в 2004-2005 роках через

відсутність коштів роботи не проводилися. Відповідно до затвердженої уточненої Програми земельної реформи Івано-Франківської області до 2010 року рішенням Івано-Франківської обласної ради від 12.03.04 № 332-10/2004 в області за 2005-2010 роки заплановано провести грошову оцінку 488 населених пунктів, що складатиме 100% її виконання.

В 2006 році були передбачені кошти в сумі 200 тис.грн. на завершення робіт щодо встановлення меж сільських, селищних, міських рад та населених пунктів Верховинського, Косівського районів, Яремчанської міської ради загальною площею 9,8 тис.га. На сьогодні затверджено межі м. Калуш постановою Верховної Ради України від 08.04.05 №2537-IV.

Важливим є розробка генеральних планів, які визначають функціональне призначення окремих ділянок території, умов забудови, а також створення місцевих нормативів, шляхом перенесення основних положень та рішень генеральних планів до детальних планів забудови та інших місцевих нормативних документів.

Більшість генеральних планів міст Івано-Франківської області потребують корегування. В цілому планувальна документація опрацьовувалася до 2000-2005 р.р., щонайdaleше до 2022 року в Івано-Франківську. Неактуальність таких планів є причиною багатьох негативних явищ в господарюванні території (в т. ч. хаотичність та самовільність забудови).

Важливим є формування гео-інформаційної системи та електронних карт у сфері просторового планування області.

Висновки

1. Перевагою для розвитку туристичної галузі Івано-Франківської області є висока середня щільність населення, а також її нерівномірність в різних районах області. Невеликі відстані між населеними пунктами та наявне транспортне сполучення дає можливість розвивати спільні міжрайонні та міжміські туристичні програми, основу яких складають подібні природні та історико-культурні особливості.

2. Економіка області представлена широким спектром галузей матеріального виробництва, а саме: сільське та лісове господарство, промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок, а також нематеріальна сфера, що визначає базу для розвитку туристичної індустрії та забезпечення основних потреб туристів у товарах та послугах.
3. У розвитку домінуючу роль відіграє на сьогодні Івано-Франківськ, проте подальший розвиток області вимагає прискореного розвитку інших населених пунктів, які в умовах економічних змін повинні стати осередками нового, відмінного від сьогоднішнього, обслуговування прилеглих сільських територій. Для можливостей свого розвитку вони потребують нових функцій та нових інвестицій у збереження історичного середовища, поліпшення їх благоустрою, розвиток населених пунктів.
4. Підвищення якості управління територією, прийняття ефективних рішень з цих питань передбачає забезпечення раціонального використання земель населених пунктів і прилеглих до них територій відповідно до чинного законодавства, мінеральних, рекреаційних ресурсів, культурної спадщини, територій від несприятливих природних явищ, запобігання виникненню техногенних аварій тощо.
5. Для ефективного розвитку, райони та міста області повинні мати розроблені та затверджені Стратегії розвитку, Генеральні плани розвитку населених пунктів, провести грошову оцінку земель. Особливу увагу слід приділити населеним пунктам, що віднесені до курортних територій. Необхідно завершити роботи із встановлення меж, розробки та затвердження генеральних планів курортів, корегування містобудівної документації населених пунктів курортних територій.

3. Розвиток інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури

Транспорт (автомобільний, залізничний, повітряний)

Івано-Франківська область має добрі комунікаційні зв'язки із зовнішнім середовищем. Транспортна система області представлена залізничним, автомобільним, повітряним видами транспорту. Лєтовища можуть приймати пасажирські та вантажні перевезення. Територія області входить в зону розвитку міжнародних транспортних коридорів. Область характеризується відносно високою щільністю та загальною експлуатаційною довжиною залізничних шляхів. На 2005 рік загальна протяжність залізниць становила 494 км.

Основним залізничним вузлом Івано-Франківської області є м. Івано-Франківськ, де сходяться залізничні маршрути шести напрямків. Курсують міжнародні потяги, що забезпечують пряме сполучення області із Білоруссю, Польщею, Росією, Молдовою. Густота залізниць - 34,5 км на 1000 км.

Область має автобусне сполучення з низкою міст Молдови, Польщі, Словаччини, Чехії.

Мережа доріг. В Івано-Франківській області мережа автомобільних доріг загального користування складає 4'160,3 км, які поділяються на:

- державні - 585 км (14,1%), що з'єднують м. Київ з адміністративними центрами областей та містами державного підпорядкування;
- територіальні - 679 км (16,3%), що з'єднують районні центри між собою та обласним центром;
- районні - 2'298 км (55,2%), що з'єднують адміністративні центри районів з центрами населених пунктів;
- сільські - 598,3 км (14,4%), що з'єднують центри населених пунктів між собою.

Питома вага штучних споруд на дорогах Прикарпаття більш як у 2 рази вища за середню в Україні. Більшість мостів (близько 70%) побудовано в період до 1970 року, тобто за старими нормативами, і не відповідають сучасним вимогам.

З початку 90-х років в області значно зросла інтенсивність руху, особливо великовагових транспортних засобів. Швидко зростає в області й парк власних транспортних засобів, тільки в 2005 році в порівнянні з 2004 роком кількість приватних легкових автомобілів зросла на 3083 одиниці, це призводить до швидкого руйнування доріг та мостових конструкцій, які нерозраховані на такі навантаження.

Придорожня інфраструктура

На початку 2006 року в області функціонувало 125 автозаправних станцій, які в основному незабезпечені об'єктами сервісного та торгівельного обслуговування.

В області практично не розвинута мережа мотелів та придорожніх закладів. Не передбачені паркувальні майданчики для автомобільного транспорту на шляхах туристичного значення, невпорядковані і відсутні місця для паркування при об'єктах туристичного відвідування, а також в місцях панорамного огляду краєвидів.

Більшість наявних дорожніх знаків та вказівників не враховують потреби іноземних туристів, що подорожують автошляхами області, оскільки подаються виключно українською мовою.

Відсутність вказівників та дорожніх туристичних знаків до об'єктів сервісного та туристичного обслуговування не сприяє та не полегшує пересування туристів на автомобільному транспорті дорогами області.

Залізничний транспорт

Протягом останніх п'яти років в галузі залізничного транспорту відчутні позитивні зрушення. З року в рік зберігається чітка тенденція до збільшення об'ємів перевезень, покращуються основні показники рухомого складу, продовжується робота з реконструкції та відновлення залізничних вокзалів області.

Для більш повного та якісного обслуговування пасажирів організовано курсування потягів „Івано-Франківськ-Харків”, „Івано-Франківськ-Мінськ”, „Чернівці-Ужгород”, присвоєно статус швидкого потягу „Івано-Франківськ-Київ”. У 2006 році започатковано сполучення рейковим автобусом за маршрутом Львів-Ворохта.

В області проведено капітальний ремонт та реставрацію залізничних вокзалів в містах Івано-Франківськ, Галич, Рогатин, Коломия, Яремче, Долина, реконструйовано більшість посадочних платформ. Впродовж 2005 року оновлено рухомий склад трьома новими дизель-поїздами.

Однак відчувається гостра необхідність оновлення рухомого складу, ступінь його зносу складає 65%, значна частина його застаріла фізично і морально.

Аеропорти

Міжнародний аеропорт „Івано-Франківськ” має аеродром із злітною смугою завдовжки 2500 м, обладнаний для прийому і обслуговування літаків за першою категорією ІКАО, зокрема таких, як Боїнг-767, Іл-62, Ту-154, Іл-76, Ту-134, Як-42 і класами нижче, а також гвинтокрилів всіх типів. На даний час з аеропорту виконуються регулярні авіарейси на Київ, чартерні міжнародні рейси.

ОКП „Міжнародний аеропорт Івано-Франківськ” через незадовільний фінансово-економічний стан тривалий час не проводило необхідного капітального ремонту будівель, не забезпечило проведення сертифікаційної придатності аеропорту.

В стратегічних підходах, яку проводить обласна державна адміністрація, чітко виражений є курс на розвиток туризму на Прикарпатті, що неможливо без діяльності ОКП „Міжнародний аеропорт Івано-Франківськ”.

Для забезпечення належного стану міжнародного аеропорту і його розвитку розпорядженням облдержадміністрації відповідно до Закону України „Про оренду державного та комунального майна” аеропорт передано в оренду підприємницьким структурам. На сьогодні, потужності аеропорту не використовуються належним чином.

В області розташовані летовища та аеропорти місцевого значення, а саме у містах Коломия, Косів, Снятин, Городенка, які можна в перспективі використовувати у туристичних цілях.

Зв'язок та телекомунікаційні системи

У галузі зберігається позитивна тенденція зростання обсягів послуг зв'язку, підвищення ефективності діяльності відповідних підприємств.

На території області діють 98 автоматичних телефонних станцій у містах і 336 – у сільській місцевості. Їх загальна монтована ємність становить понад 180 тис. номерів.

Функціонують всі сучасні види комунікацій: електронна пошта, мобільний, пейджинговий і транкінговий зв'язок, мережа Internet, тощо. Щорічно збільшується ємність місцевої телефонної мережі за рахунок введення нових та модернізації діючих телефонних станцій.

Спостерігаються зміни в розвитку телефонізації області. Збільшується кількість телефонних апаратів мережі як по містах області, так і в сільській місцевості. Вирішенню проблеми телефонізації сприяє розвиток стільникового (мобільного) телефонного зв'язку.

Комунальне господарство

Водопостачання, водовідведення

Центральним водопроводом забезпечено 15 міст, 13 селищ міського типу, 7 сільських населених пунктів. Каналізацією - відповідно 15 міст, 8 селищ та 6 сіл.

На даний час в області функціонує 17 водопровідно-каналізаційних підприємств і 8 комбінатів комунальних підприємств, що надають послуги водопостачання та водовідведення. Через недостатню потужність водопроводів в м. Калуш, Косів, Надвірна, Снятин, Верховина, подача води здійснюється за графіком.

Із загальної довжини водопровідних мереж (1'357 км) – 34% (474 км) перебуває в аварійному стані, а із 758 км каналізаційних мереж – 16,7% (203 км) потребують заміни. Необхідно обновити 30% насосних агрегатів.

Питома вага загальної житлової площі, обладнаної водопроводом, становить: у міських поселеннях – 66,3%, у сільській місцевості – 3,4%. Каналізацією забезпечено відповідно 66,3% та 2,3% житлового фонду.

Частка скидання забруднених зворотних вод у природні поверхневі води становить 33,7%. Якість питної води по області в цілому краща, ніж середній показник в державі.

В містах Бурштин, Городенка, Рогатин, Тлумач вода за жорсткістю не відповідає вимогам ГОСТу 2874-82 „Вода питна”. Для забезпечення якості води вимогам стандарту за мікробіологічними показниками на більшості водопроводів необхідно встановити нові ефективні хлоратори.

Розширення та реконструкції потребують очисні споруди м. Івано-Франківськ, Коломия, Галич, Яремче, Болехів, смт. Ворохта та Отинія.

Теплові мережі

На території Івано-Франківської області функціонує 162 котельні, загальною потужністю 1'192,4 Гкал/годину, які знаходяться на балансі або обслуговуванні 29-и підприємств комунальної теплоенергетики.

Всі котельні, що знаходяться у комунальній власності, автоматизовані та працюють на природному газі. В котельнях „Теплокомуненерго” 140 котлів (27,9% від загальної кількості) експлуатуються більше 20 років, 187 котлів мають ККД менше 82%.

Довжина теплових мереж у двотрубному обчисленні становить – 366,9 км, з яких потребують заміни 152,8 км (46 відсотків).

Питома вага житлової площі, обладнаної центральним опаленням становила: у міських поселеннях - 35,0%, у сільській місцевості – 13,9%. Питома вага житлової площі, обладнаної гарячим водопостачанням у міській місцевості склала - 51,7% житлового фонду, у сільській місцевості – 1,0%.

Газопостачання

Природний газ ВАТ „Івано-Франківськгаз” подається по газопроводах загальною протяжністю 10213,2 км, з них розподільчих – 6561,5 км. Природним газом газифіковано 15 міст, 21 селище міського типу, 468 сільських населених пунктів.

Питома вага житлової площі, обладнаної газом склала: у міських поселеннях – 89,9%, у сільській місцевості – 80,1%.

В області газифіковано 83% загальної площі житлових приміщень, в міських поселеннях – 89,1%, в сільській місцевості – 79,1%. Однак рівень газифікації житлового фонду

недостатній, особливо в сільській місцевості, де переважає використання балонного газу, що створює певні незручності для населення.

Електропостачання

ВАТ „Прикарпаттяобленерго” отримує електроенергію від об’єднаної енергосистеми України в основному через вузлові підстанції: ПС 330/110/35/10кВ „Івано-Франківськ”, ПС 330/110/10кВ „Богородчани”, ПС 220/110/35кВ „Калуш”, а також транзитними лініями 110кВ „Долина-Стрий”, „5 АТ-Бурштин”, „Чернівці-Снятин”, „Вижниця-Кути”.

На балансі товариства налічується 24,4 тис.км повітряних ліній 0,4-110 кВ, 1,3 тис.км кабельних ліній, 128 підстанцій (ПС) напругою 35-110 кВ, 5,4 тис. трансформаторних підстанцій (ТП) 6-10/0,4 кВ.

Благоустрій територій

На території Івано-Франківської області є три парки культури: Калуський міський парк культури і відпочинку, з яких Івано-Франківський та Коломийський міські парки передані в оренду.

Парки культури і відпочинку мали б зайняти одне з провідних місць серед закладів культури клубного типу для різних верств населення. Головним завданням парків є організація проведення вільного часу, активного відпочинку та розваг, задоволення культурних запитів, створення умов для відновлення фізичних, духовних сил, спілкування людей у сфері дозвілля, розвитку художньої, технічної творчості.

Із загальної площі зелених насаджень області (7106,6 га), які обслуговуються комунальними підприємствами, через обмеженість коштів охоплено доглядом тільки 9,5%.

На балансі комунальних підприємств нараховується 11,1 млн.м² вулично-дорожньої мережі. Стан доріг залишається незадовільним, що створює загрозу безпеці руху. Із 229 комунальних мостів і шляхопроводів 49 експлуатуються з обмеженою несучою спроможністю, 17 перебувають в аварійному стані.

У цілому на території області комунальними підприємствами експлуатується 27 полігонів твердих побутових відходів загальною площею 83 га. З них 20 на площі 24,1 га не відповідають санітарним нормам експлуатації через недостатність фінансування, відсутність відповідної техніки, вичерпаність потужностей і потребують термінової санації та рекультивації.

Особлива проблема – поводження з твердими побутовими відходами у гірській місцевості. Це питання загострюється з кожним роком, так як розміщення полігонів твердих побутових відходів на природно-заповідних територіях заборонено, відсутня належна система збору та утилізації відходів призводить до створення несанкціонованих звалищ та захоронень відходів.

З прискореним розвитком туристичної галузі особливої уваги потребує захист річок, потоків та водойм від засмічення і забруднення промисловими та побутовими стоками, облаштування наявних і нових сміттєзвалищ згідно із вимогами екологічної безпеки та санітарно-гігієнічними нормами; вирішення проблеми збору і утилізації побутового сміття у сільській місцевості.

Розвиток соціальної та ринкової інфраструктури

Заклади торгівлі

В Івано-Франківській області створено сприятливі умови для розвитку сфери торгівлі. За останні відбулися позитивні зміни у питаннях формування широкого асортименту продовольчих і непродовольчих товарів на споживчому ринку та підвищення культури торговельного обслуговування населення, створенні мереж супермаркетів.

У 2005 році діяли 1879 підприємств роздрібної торгівлі, з них: магазинів – 1468, кіосків і палаток – 411. Слід зазначити, що більша частина підприємств розташована у міських поселеннях – 1292, а у сільській місцевості тільки – 587. Торгова площа магазинів склала в 2005 році 123,7 тис. кв.м.

Забезпеченість населення об'єктами роздрібної торгівлі на 10 тис. чоловік становить 14 одиниць, забезпеченість торговою площею відповідно 890 кв.м.

Найбільше розвинута торгова мережа у містах Івано-Франківськ та Коломия, Надвірнянському, Долинському, Галицькому, Рогатинському, Косівському районах.

Заклади ресторанного господарства

У 2005 році в області нараховувалося 798 підприємств ресторанного господарства на 41,7 тис. місць. З них у міських поселеннях – 464 (на 26,1 тис.місць), у сільській місцевості – 334 (на 15,6 тис.місць).

Забезпеченість населення об'єктами ресторанного господарства на 10 тис. осіб становить 6 одиниць, з них у міській місцевості – 8 одиниць, у сільській – 4 одиниці.

Забезпеченість населення місцями в підприємствах ресторанного господарства на 10 тис. осіб становила 300 місць. Кількість місць у середньому на один об'єкт ресторанного господарства становила 52 одиниці.

Найбільше розвинута мережа підприємств ресторанного господарства у містах Івано-Франківськ, Калуш та Коломия, Надвірнянському, Галицькому, Косівському, Тисменицькому районах, на території Яремчанської міської ради.

Фінансово-кредитна інфраструктура

В Івано-Франківській області створено сприятливі умови для формування інфраструктури підтримки підприємництва.

В області діє 41 дирекція, управління, філія та відділення різних комерційних банків. Територіально відокремлені безбалансові відділення нараховують 302 установи, в тому числі 5 банків та банківських установ інших областей.

В області діють інвестиційні інституції. Це, зокрема, 47 кредитних спілок, 18 бізнес-центрів та 1 бізнес-інкубатор, 81 організація, яка надає послуги страхування, 31 аудиторська компанія, 2 організації, які здійснюють лізингову діяльність, 5 бірж, 9 брокерських контор.

На Івано-Франківщині функціонують організації та установи, які займаються фінансовою діяльністю, а саме з надання кредитів – 2, з випуску цінних паперів – 10, організації, які здійснюють брокерські операції – 14 та управління фінансовими ринками – 13, займаються іншими видами фінансового посередництва – 9, здійснюють фінансовий лізинг – 7 та займаються іншими видами грошового посередництва – 18.

В обласному центрі та районах (містах) області, створено реєстраційні палати, а також дозвільні центри за принципом організаційної єдності „єдине вікно”. У рамках роботи Дозвільного центру, надається комплекс послуг з видачі дозволів, погоджень у сфері будівництва, земельних відносин, торгівлі, житлово-комунального господарства, пожежного і санітарного нагляду та ін. (понад 20 дозволів, близько 40 висновків, погоджень, довідок).

В області діє Регіональний фонд підтримки підприємництва, який здійснює фінансову підтримку відповідно до Закону України „Про державну підтримку малого підприємництва” через уповноважений банк.

Крім цього, в кожному районі та місті обласного підпорядкування утворено бізнес-центри, які реалізують навчальні програми та надають практичну допомогу з питань започаткування та ведення бізнесу.

Висновки

1. Область займає важливе місце у транспортному сполученні як самого регіону, так і України в цілому. Область має добрі комунікаційні зв'язки із зовнішнім середовищем. Розташування Івано-Франківщини свідчить про важку доступність мешканців із Східної України та легку доступність для відвідувачів із Польщі, Румунії, Словаччини, Молдови та Угорщини, які перетинають західні кордони автомобільним та залізничним транспортом.
2. Транспортна та комунальна інфраструктура характеризується низьким рівнем розвитку єдиної транспортної мережі та просторової єдності, придорожного сервісу та інформаційного облаштування, переобтяженням транспортом, недостатністю доріг у сільській та гірській місцевостях, незадовільним станом дорожнього покриття та безпеки дорожнього руху, що погіршує доступність до туристичних ресурсів, знижує мобільність туристів та якість регіонального туристичного продукту.
3. Транспортна система потребує підвищення конкурентоспроможності шляхом доведення її до міжнародних вимог і стандартів з метою збільшення міжнародних та міжрегіональних пасажирських потоків; створення дієвих умов комунікаційної інформації.
4. У піковий туристичний сезон, особливо наприкінці грудня - початку січня, добратися у область досить складно. Для часткового вирішення доїзду в область виділяються додаткові потяги сполученням Київ – Івано-Франківськ, відкрито рейковий автобус за маршрутом Львів – Ворохта, однак необхідно із зростанням туристичних потоків вирішити питання збільшення кількості потягів як до Івано-Франківська, так і до стратегічних туристичних територій області.
5. Необхідно відкрити перехід та пункт перетину кордону з Румунією у Верховинському районі.
6. Стратегічним для регіону є розвиток авіаційного виду транспорту і використання можливостей Івано-Франківського міжнародного аеропорту; використання місцевих летовищ для спортивно-рекреаційних цілей, розширення можливості підключення

споживачів в сільських районах до мережі Інтернет; створення технічних умов, в тому числі з використанням супутникових систем передачі інформації, для покриття програмами телебачення високогірних населених пунктів.

7. Потребують особливої уваги питання, які не сприяють формуванню позитивного іміджу регіону як туристичного:

- захист річок, потоків та водойм від засмічення і забруднення промисловими та побутовими стоками,
- реконструкція і капітальний ремонт діючих очисних споруд та будівництво нових у населених пунктах, на підприємствах, де вони відсутні або малопотужні;
- облаштування наявних і нових сміттєзвалищ згідно із вимогами екологічної безпеки та санітарно-гігієнічними нормами;
- вирішення проблеми збору, утилізації та переробки побутового сміття у сільській місцевості.

8. Технічний стан інженерної та комунальної інфраструктури знаходиться у неналежному стані, більшість гірських територій незабезпечена водопостачанням, каналізаційні мережі є нерозвинутими, що негативно впливає на санітарно-епідеміологічний стан цих територій.

9. Аналіз стану розвитку соціальної інфраструктури свідчить, що вона забезпечує певний рівень задоволення соціально-побутових потреб населення та туристів. Разом з тим, майже за всіма показниками її розвиток відстає від нормативних. Особливо відчутним це відставання є у сфері побутових послуг, громадського харчування, розвитку системи комунікацій.

10. Для реалізації нових проектів є можливість використання існуючої інфраструктури, яка зараз завантажена недостатньо. Необхідні сучасні її елементи будуть впроваджуватися як складові частини інвестиційних проектів.

4. Розвиток людських ресурсів

Демографічна характеристика

Чисельність населення області становила на кінець 2005 року 1388,9 тис. осіб, у тому числі в міських населених пунктах проживало 591,3 тис. осіб, у сільській місцевості - 797,6 тис. осіб. Характерним для Івано-Франківської області є низький рівень (42,6%)

частки міського населення. Серед мешканців області переважають жінки - 732,5 тис. осіб проти 653,6 тис. чоловіків. На 1000 жінок припадає 892 чоловіка.

За 2005 року кількість мешканців зменшилась на 1891 особу, що відбулося, в основному, за рахунок природного скорочення (1872 особи). Коефіцієнт природного скорочення становив 2,8 проти 4,0 осіб на 1000 мешканців у відповідному періоді минулого року. Серед міських рад та районів області природний приріст спостерігався лише в Івано-Франківській (0,4‰) та Яремчанській (2,9‰) міськрадах, м. Калуш (0,7‰) та Верховинському (2,2‰) районі, а у решти районів відбулося природне скорочення.

Природне скорочення населення області обумовлено падінням народжуваності та складною демографічною ситуацією на селі, де з 1995 року відбувається перевищення кількості померлих над народженими. У 2005 році природне скорочення тут склало 3884 особи і спостерігалось у сільській місцевості всіх районів, крім Верховинського району.

Низький рівень народжуваності та високий показник смертності поглиблюють процес „старіння” населення. За даними I Всеукраїнського перепису населення 2001 року питома вага осіб у віці старшому за

працездатний збільшилась за 10 років із 20,0 до 21,6%. Одночасно зменшилась частка дітей з 20,0% до 19,4%. На початок 2006 року на 59,2% осіб працездатного віку припадало 21,4% - осіб старше працездатного віку та 19,4% - дітей.

Негативно впливає на демографічну ситуацію в області міграційний відтік населення, зумовлений економічною нестабільністю у державі.

Ринок праці

Зайнятість населення

Економічно активне населення (у віці 15-70 років) у 2005 році склало 572,8 тис. осіб. Зайнятих у всіх сферах економічної діяльності нараховувалось 522,5 тис. осіб.

До 2003 року спостерігався спад рівня зайнятості – з 57,8% в 2000 році до 46,7% в 2003 році. У 2004 році він почав зростати і становив 50,7%, в 2005 році – 51,6% .

У структурі економічно активного населення незначну перевагу мають чоловіки – 262,7 тис. проти 259,8 тис. жінок. Така ж тенденція спостерігається і стосовно рівня економічної активності та рівня зайнятості: чоловіки – 59,7% та 53,9% відповідно та жінки – 53,6% та 49,4%. Однак, рівень безробіття серед чоловіків вищий ніж серед жінок: 9,6% та 7,9% відповідно.

За рівнем економічної активності та рівнем зайнятості переважає міське населення – 57,1% та 51,8% відповідно проти показників сільського населення – 56,0% та 51,4%. Серед міського населення найбільше зайняті особи віком 35-39 років – 77,5%, серед сільського населення – 40-49 років – 64,6%.

У галузях економіки на кінець 2005 року було зайнято молоді 74,6 тис. осіб, що становить 14% від всього зайнятого населення. Найбільший відсоток молоді до облікової кількості штатних працівників певних галузей припадає на фінансову діяльність – 51,9%, оптову та роздрібну торгівлю – 45,8%, державне управління – 38,3%, готелі та ресторани – 34,3%, операцію з нерухомістю та юридичні послуги – 31,8%, транспорт і зв'язок – 27,6%

Економічно неактивне населення у 2005 році склало 440,7 тис. осіб, в тому числі працездатного віку – 309,1 тис. осіб, або 70,1% до загальної чисельності економічно неактивного населення.

Рівень безробіття

Кількість безробітних на кінець 2005 року за даними Головного управління статистики в Івано-Франківській області становила 50,3 тис. осіб. Рівень зареєстрованого безробіття станом на 01.01.2006 р. склав 4,1%, що на 0,31 відсоткових пункти нижче проти відповідного періоду попереднього року.

Найбільший рівень зареєстрованого безробіття спостерігався у Городенківському (9,8%), Верховинському (9,5%), Болахівському (7,1%), Долинському (7,0%) та Рогатинському (6,5%) районах та на території Яремчанської міської ради (8,8%).

Протягом року в області створено 42962 нових робочих місця. Із загальної кількості новостворених робочих місць у 2005 році найбільше робочих місць створено в оптовій та роздрібній торгівлі, в обробній промисловості, у сільському та лісовому господарстві, у сфері колективних, громадських та особистих послуг, транспорту і зв'язку. Упродовж 2005 року працевлаштовано 46429 осіб (з них жінки – 47,1%).

Умови проживання населення

За останні 5 років житловий фонд області зріс на 1,12 млн. кв.м або на 4,4%. В його обсязі більшу частину (61,2%) становить сільський житловий фонд. Вища за середньообласну забезпеченість населення житлом у Верховинському, Галицькому, Городенківському, Калуському, Косівському, Рогатинському і Снятинському районах

(22-26 кв.м) і нижча в Івано-Франківській, Коломийській і Болехівській міських радах, Надвірнянському та Коломийському районах (до 21 кв.м).

Значними темпами відбувається будівництво індивідуальних житлових будинків, що призводить до позитивних тенденцій у зміні структури житлового фонду.

5. Освіта та охорона здоров'я

У п'яти державних вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації навчається 29082 студентів за 74 спеціальностями. У шістьох недержавних вищих навчальних закладах III-IV рівнів навчається 6380 студентів ще за 30 спеціальностями. Вищу освіту здобувають 534 студенти у Прикарпатській філії Національної академії внутрішніх справ України.

У 24 вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації (в т.ч. 4 недержавних) із 115 спеціальностей здобувають фахову підготовку 20243 студентів (в т.ч. 2307 студентів недержавних вузів).

Вищі навчальні заклади всіх рівнів акредитації готують спеціалістів для промисловості, будівництва, сільського господарства, туризму та готельного бізнесу, транспорту і зв'язку, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, освіти, мистецтва, економіки і права.

У 20 професійно-технічних училищах 12,3 тис. учнів здобувають професії більш як за 100 спеціальностями. Серед закладів профтехосвіти вирізняється вище професійне училище №18 Івано-Франківська. Тут готують кухарів, офіціантів, пекарів, секретарів-референтів.

В області працює 766 загальноосвітніх навчальних закладів системи МОН, якими охоплено 214036 учнів. Крім того, діє 2 приватні загальноосвітні школи, де навчається 124 учні. В 11 гімназіях, 7 ліцеях та колізійних класах здобувають освіту 5901 обдарована дитина. Освітні послуги надають також 12 спеціальних шкіл та шкіл-інтернатів, 276 дитячих дошкільних закладів. У 69 позашкільних закладах системи освіти мають змогу розвинути свої таланти та здібності майже 46,5 тис. дітей.

Значна увага приділяється інформатизації навчальних закладів. Всього комп'ютеризовано 248 загальноосвітніх навчальних закладів, що складає 73,0%, у сільській місцевості - 163 (73%).

На території області діє понад 45 молодіжних, студентських та дитячих організацій, які займаються різноманітною просвітницькою та культурно-мистецькою діяльністю. У цілому в молодіжних організаціях нараховується більше 10 тис. членів.

Охорона здоров'я

Мережа галузі охоплює 40 закладів обласного підпорядкування, 14 центральних районних, 9 районних, 3 центральних міських, 13 міських, 4 дільничні лікарні, 4 міських і районних пологові будинки, 3 станції швидкої медичної допомоги, 119 сільських лікарських амбулаторій та 561 фельдшерсько-акушерський пункт.

Всього в області працюють 36 тис. медичних працівників, з них 5939 лікарів, 14358 середнього та 14320 молодшого медичного персоналу.

Здійснена акредитаційна експертиза 78 лікувальних закладів, з яких 27 закладів (34,6%) отримали вищу акредитаційну категорію, 41 (52,6%) – першу та 10 (12,8%) – другу.

Ліжковий фонд закладів охорони здоров'я становить 12446 ліжок. Забезпеченість ліжками складає 88,6 на 10 тис. населення, що перевищує рекомендований МОЗ України норматив (80,0). Суттєво зменшилася тривалість лікування одного хворого у стаціонарі.

6. Культура та мистецтво

Етнокультура регіону

Івано-Франківщина входить до складу історичної території - Галичини, що одержала назву від давньої столиці – Галич. Галичина розміщена на перехресті доріг між Заходом і Сходом, Північчю і Півднем – у південно-західній частині України. Інша назва нашого краю - Прикарпаття, бо із заходу він прилягає до зелених Карпат. Вважається, що значне розселення автохтонними мешканцями території нашої держави спочатку відбувалося із Заходу.

5-6 тисячоліть тому на північ від Галича, за Дністром, проживали загадкові трипільці, будували величезні житла. Кераміка трипільська так само мальована, як і теперішня гуцульська. Високого розвитку Галичина досягла за княжіння Ростиславовичів і Романовичів. Галицько-Волинське князівство, особливо за часів короля Данила,

розширило свої володіння й перетворилося в одну з найпотужніших держав Європи, що зуміла припинити експансію татар на захід.

Галичина здавна найбільш густозаселена територія України. Завдяки особливостям традиційного життя, місцевим говіркам, культурі, одягу, побуту, розселенням, в краї гармонійно співіснують кілька етнографічних груп: бойки, гуцули, лемки, покутяни, ополяни.

Івано-Франківщина багата історичними та культурними традиціями, це один з небагатьох країв, де збережено культуру чи не в усіх її проявах. Тут народилися і творили Василь Стефаник, Лесь Мартович, Марко Черемшина, Василь Верховинець. В усі часи визвольної боротьби наша земля давала приклад величі й нескореності національного духу. На зламі XIX-XX ст. тут

зародилась Галицька Січ, згодом Івано-Франківськ (тоді Станіслав) став столицею ЗУНР. Культура України ще довго буде нашим найбільш бажаним експортним продуктом. Яскраво і колоритно можна це побачити на прикладі збережених традицій етнографічних груп Івано-Франківщини. Народне мистецтво Івано-Франківщини найвиразніше характеризує етнокультуру західного регіону України.

Бойки заселяють узбіччя середньої частини Карпат. Раніше на Бойківщині займалися переважно скотарством, лісорозробками, видобуванням солі, ковальством. Пізніше тут розвинулося землеробство, тваринництво. У містах Калуш, Долина, Болехів добрий розвиток має хімічна, нафтова, лісотехнічна промисловість.

На території, яку заселяють бойки, збереглися пам'ятки монументального народного будівництва – дерев'яні каплиці, дзвіниці, церкви. Селище Перегінське за добробутом, який простежується у цілих архітектурних ансамблях, перегінчани називають „Бойківським голівудом”.

Знамениті бойки – Юрій Дрогобицький (професор Краківського університету, згодом ректор університету в Болонії); гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний; письменники – Іван Франко, Іван Вагилевич, Антін Могильницький; політичний діяч Степан Бандера та багато інших.

На розвиток творчого потенціалу Бойківщини позитивно впливає проведення різноманітних культурно-мистецьких заходів, зокрема міжнародного фольклорного фестивалю бойків „Бойківська ватра”, на який з'їжджаються гості з усієї України та закордону.

Особливим колоритом і розмаїттям видів і жанрів народної творчості відзначається Гуцульщина. Саме тут знаходяться осередки різьби по дереву, гончарства, ткацтва, вишивки, художньої обробки металу та шкіри, писанкарства. В області працюють 350 народних майстрів і майже 200 художників аматорів.

Гуцули проживають у південно-східній частині Карпат, у межах Галичини, Буковини, Закарпаття. Мальовнича частина українських Карпат визначила спосіб життя, заняття скотарством, народними промислами, деревообробкою, писанкарством.

На території Гуцульщини сформувались родинні школи різьбярів, гончарів, вишивальниць, ткачів. Гуцульщина має дерев'яні церкви XVI-XX ст., збудовані в традиційних народних формах. Гуцульському одягу притаманні окремі риси вбрання інших регіонів України (Подніпров'я) та південних слов'ян (болгар, хорватів, сербів). Найвідомішим різьбярем, який відчутно розвинув та удосконалив техніку гуцульського „сухого” різьблення – без застосування інших матеріалів, був Юрій Шкрібляк (1822-1884 рр.) відповідно до мотивів різьби, він придумував нові форми доліт, стамесок, удосконалив техніку різьблення.

Славетні гуцули – письменники, поети Юрій Федькович, Марко Черемшина, Тарас Мельничук, Роман Іваничук. Гуцули також проводять фестивалі міжнародного рангу, на які з'їжджаються представники цієї етнографічної групи українців зі всього світу.

Покутяни займають територію на північний схід від гуцулів. На Покутті розвинуто землеробство, чимало мешканців займаються декоративно-ужитковим мистецтвом (гончарством, вишиванням, килимарством, писанкарством). Землі Покуття – найродючіші в області. Покутський одяг зберіг чимало архаїчних елементів і відрізняється стриманістю і привабливістю. Покутські села розташовувались здебільшого у низинах.

Ополяни заселяють Опілля – західну частину Подільської височини, основне заняття мешканців – землеробство. Культурою і побутом ополяни близькі до Покуття й Поділля. Вони використовують бісер, рослинний орнамент у вишивці.

Лемки проживають на пограниччі з бойками. Основна частина території лемків розміщена поза Галичиною – на Закарпатті і в Польщі. Вони зберегли свої звичаї, обряди, окремі риси матеріальної культури в одязі, їжі, тощо. У Рогатинському, Коломийському та інших районах області окремими селами проживають лемки,

насилено переселені з Польщі після II світової війни. З Лемківщини походять: митрополит Йосиф Сембратович, композитор Михайло Вербицький.

Інфраструктура культурних закладів

Розвиток культури і мистецтва Прикарпаття тісно пов'язаний з історією й діяльністю обласних установ та мистецьких закладів. Саме тут сформувалися провідні мистецькі колективи - трупя обласного музично-драматичного театру ім. І. Франка, Державний гуцульський ансамбль пісні і танцю, камерний оркестр обласної філармонії, симфонічний оркестр та інші колективи Івано-Франківського музичного училища ім. Д. Січинського, Калуського училища культури.

Мистецьку славу краю примножують народні артисти України Христина Фіцалович, Петро Терпелюк, Петро Князевич, Михайло Кривень, Богдан Сташків, заслужені діячі мистецтв України Михайло Сливоцький, Анатолій Грицан, Олександр Семенюк, Михайло Мокрецький, заслужені артисти України Роман Іваницький, Жанна Добряк-Готв'янська, Олег Герета та багато інших.

На сьогодні в області нараховується 733 закладів культури клубного типу, 56 дитячих шкіл естетичного виховання, 5 театральних-концертних установ, 12 державних і 70 громадських музеїв, 4 театри, обласна філармонія, інститут культури Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, Івано-Франківське музичне училище ім. Д. Січинського, Калуське училище культури, Науково-методичний центр культури Прикарпаття, 3 парки культури. При клубах функціонують 3687 художніх колективів.

При закладах культури клубного типу діють чотири тисячі колективів художньої самодіяльності, в яких беруть участь майже 50 тисяч чоловік, 311 колективів носять звання „народний аматорський”, 31 дитячих аматорських колективів удостоєні звання „зразковий”.

Всього в області діє 1 наукова, 783 публічних державних бібліотек. З них – обласна бібліотека для дітей, обласна бібліотека для юнацтва, 17 районних та міських централізованих бібліотечних систем, які об'єднують 746 бібліотек.

В книгозбірнях області працює 1310 працівників, 78,3% яких мають фахову освіту. Книжковий фонд публічних бібліотек області складає 9,1 млн. примірників творів друку, з них українською мовою – 5,0 млн., 55,6% від загального фонду. Поступово бібліотеки області запроваджують доступ до Інтернету для читачів (обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка).

Заклади культури обласного підпорядкування очолюють фахівці з вищою освітою, потребує підвищення фаховий рівень керівників районних закладів культури. Ще гірша ситуація з фахівцями склалася у сільських установах культури, де спеціалісти з вищою освітою практично відсутні. Серед працівників бібліотечної системи переважаюча кількість працівників з педагогічною освітою.

Активно діють в області музеї. В 11 державних і 76 громадських музеях області зберігається майже 190 тис. експонатів. В управлінні культури облдержадміністрації створено відділ з питань охорони культурної спадщини, який веде контроль за станом обліку, використання та збереження пам'яток культурної спадщини в області.

Івано-Франківський краєзнавчий музей знаходиться в історичній ратуші – колишньому будинку міського самоврядування (побудованому у 1666 році), який є своєрідною візитною карткою обласного центру.

Івано-Франківський художній музей розташований у ренесансному костьолі XVIII століття, де зібрані унікальні пам'ятки галицького іконопису й скульптури в стилі бароко, роботи українських художників другої половини XX ст., а також твори польських, австрійських та італійських майстрів XVIII-XX століть.

Скарбницею народних промислів та найстаріших сховищ декоративно-прикладного мистецтва Прикарпаття є Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття імені Й. Кобринського, що діє від 1935 року. Підтвердженням цього є занесення його до Королівської Енциклопедії Великої Британії як музею світових шедеврів його структурним підрозділом є музей „Писанка” оригінальної архітектури, де зібрано понад 10 тис. екземплярів писанок з України та інших країн, де проживає українська діаспора.

Створені громадські музеї історії міста Болехів, історико-етнографічний „Берегиня” у м. Бурштин. У 2003 році відкрито музей історії Бойківщини в м. Долина. У с. Криворівня Верховинського району побудоване приміщення для музею першого Президента України М. Грушевського. Справжніми центрами патріотичного виховання стали музеї історії Калущини та визвольних змагань Надвірнянщини.

До Кабінету Міністрів України направлено пакет документів з пропозицією про створення на території с. Криворівня Верховинського району історико-культурного заповідника, який би працював за принципом екомuzeю. Прийнято розпорядження облдержадміністрації „Про відновлення регіонального музею Гуцульщини у с. Верховина”.

Активізується пошукова та дослідницька робота музейних закладів. В практику роботи музеїв поступово впроваджується організація міжнародних науково-дослідних експедицій, обмін досвідом музейної роботи.

Разом з тим вже давно назріла необхідність втілення у діяльність музеїв сучасних інформаційних технологій, впровадження єдиної уніфікованої системи музейної комп'ютерної каталогізації, проектування автоматизованої інформаційно-довідкової системи для користувачів, призначеної для реалізації всього блоку облікових і наукових знань, пов'язаних з формуванням наукових паспортів на музейні пам'ятки; проведення фотофіксації музейних експонатів, впровадження новітніх технологій реставрації та консервації музейних експонатів.

В Івано-Франківській області діє 310 стаціонарні кіноустановки, 274 з них - у сільській місцевості. В середньому на 100 мешканців припадає 5 кіноустановок. Найбільша кількість закладів культури налічується в Коломийському, Галицькому, Рогатинському, Снятинському районах.

Функціонує 54 початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, де навчаються 10259 учнів і працює 1451 викладач.

Традиційними і популярними стали конкурси піаністів ім. В. Барвінського, „Водограй”, „Концертино”, „Танцює юнь Прикарпаття”, „Весняні голоси”. Переможці обласних конкурсів і обдаровані діти беруть участь у Всеукраїнських та Міжнародних творчих змаганнях, програмі Українського фонду культури „Нові імена України”.

Пам'ятки культури і архітектури

Окрім чудових рівнинних і гірських природних ландшафтів, значна частина яких збереглася у первозданному вигляді, Івано-Франківщина приваблює туристів численними пам'ятками культури і архітектури. На території області під охорону держави взято три з половиною тисячі пам'яток історії та архітектури.

На державному обліку в Івано-Франківській області знаходиться 869 пам'яток історії та 142 – монументального мистецтва, 1440 – археології.

24 пам'ятки занесено до Державного реєстру національно-культурного надбання, зокрема могила композитора Д. Січинського, фольклориста М. Бучинського (м. Івано-Франківськ), актора М. Бенця (м. Коломия), будинок, в якому перебував І. Франко (с. Криворівня Верховинського району) та ряд інших.

Історико-культурна та архітектурна цінність населених пунктів Івано-Франківської області

Містобудівна спадщина Західної України – явище унікальне. Міста цього регіону формувалися і розвивалися в складних політичних і соціально-економічних умовах, внаслідок чого їх просторово-планувальні структури є складні сполучення містобудівних принципів і архітектурних стилів різних епох. Традиції одного періоду доповнювались принципами наступної епохи, архітектурні ансамблі характеризувались сумішшю стилів і прийомів. Малюнок вуличної мережі і структура міських просторів нагадують середньовічні міста Чехії та Польщі, а в забудові переважають сецесійні та еклектичні будівлі.

В цілому на території області нараховується 27 історичних міст. Перелік їх затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 року № 878. Найважливішими з них є міста, що згадуються в давньоруських літописах. Серед них Тисмениця (1143 рік), Снятин (1158 рік), Городенка (1195 рік), Тлумач (1213 рік), Коломия (1240 рік).

Середньовічні фортифікаційні споруди на Прикарпатті збереглися лише частково. Рештки давніх укріплень є у місті Галич – Галицька фортеця (XIV ст.), в Городенківському районі – Раковецький палац (XVII ст.) та Чернелицький замок (XVII ст.), у Надвірнянському районі – Пнівська фортеця (XVI ст.), у Богородчанському районі – Скит Манявський (XVII ст.).

Івано-Франківськ

Івано-Франківськ (колишній Станіславів) - найбільший культурний та економічний центр краю, історія якого налічує понад три з половиною сторіччя. Місто було засноване Андрієм Потоцьким, представником давнього галицького магнатського роду, який володів значними латифундіями на Покутті. Станіслав було засновано як місто-фортецю. Дата заснування міста точно не визначена, проте достеменно відомо, що у 1662 році Станіслав отримав Магдебурзьке право.

Місто-фортеця було споруджене за короткий термін (5 місяців) за проектом Ф.Корассіні з Авіньйону у формі пентагону з додатковими бастеями, редурами і фортом, що оточував власне замок Потоцьких. Образ міста історично асоціювався з теорією В. Скамоцці "Ідеального міста" (міста-зірки, міста-сонця) - гармонійного, компактного, доцільного і невразливого до нових методів військових дій. Проектування і спорудження міста велось за стандартами і нормами французької будівельної школи, які задовольняють як

транспортну, так і комунальну мережу ось уже понад 300 років. Графічно-метрологічний аналіз структури і "коду" міської структури і сьогодні дає можливість вказати на її унікальність в Східній Європі.

В засадах містопланування немає характерного для середньовічних міст конфесійного "пресингу". Архітектура міста характеризує образ рівноправної громади, виражений в домінуванні ринково-ратушної площі, яку оточували правильним колом храми різних конфесій і релігій, що відповідало духу вільного міста. Костели, церкви, синагоги - католицькі, греко-католицькі, вірменські, гебрійські - все це впродовж сотень років культивувало віротерпимість, а також вироблення у жителів міста розуміння пріоритетності громадянських цінностей. Мешканці міста складали відносно сталий відсотковий паритет за національностями - українці, поляки, німці, євреї.

Серед пам'яток історії та архітектури Івано-Франківська найцікавішими є культові споруди. У центральній частині міста знаходяться три з них - будівлі, які представляють архітектурний стиль українського бароко. Вірменський костел (1742 рік, діюча православна церква), Катедральний собор Святого Духа (1753 рік, діюча греко-католицька церква) та Костел-колегіата (1672 рік, наразі виставкова зала Обласного художнього музею).

Історично локалізована територія між Сходом і Заходом, ісламом та християнством, місто-фортеця, що давала захист майстерним у ремеслі та мистецтві людям і сьогодні об'єднує громаду потужного науково-культурного потенціалу, високого рівня освіти та навичок, здатну та бажаючу жити краще, місто, що є воротами в українські Карпати, має надзвичайний потенціал для розвитку туризму.

Богородчанський район

Богородчанський район багатий на історичні місця. Районний центр – смт. **Богородчани**, розташоване на правому березі р. Бистриці-Солотвинської в 15 км від м. Івано-Франківськ. Значна територія району вкрита карпатським лісами. Богородчанський район розташований у передгір'ї українських Карпат. На кордоні із Закарпатською областю височить гора Сивуля (1818 м).

До найдавніших поселень Прикарпаття відноситься селище Солотвин, яке вперше згадується під назвою Краснополь у Галицькому літописі XII ст. Першими на території району виникли поселення – Жураки, Підгір'я, Старі Богородчани (1441 р.), Дзвиняч

(1450 р.). На території району знаходиться пам'ятка архітектури XVII ст. – Манявський скит. Монастир заснований міщанином І. Княгиницьким, родом з м. Тисмениці.

Галицький район

Найдавнішим містом Івано-Франківщини є Галич, перша згадка про який відноситься до 898 року. У 1998 році урочисто, на державному рівні відзначилось 1100-річчя княжого града Галича, що був столицею могутнього Галицького князівства і Галицько-Волинської держави.

До наших днів тут збереглися рештки рядів могутніх фортечних валів та частина Галицької фортеці. Зараз Галич – районний центр, мальовниче стародавнє місто, яке розкинулося на Крилоській горі, біля її підніжжя у межиріччі Лукви та Мозолевого потоку аж до Дністра. Вдале географічне розташування міста у поєднанні з штучним укріпленням полегшувало його захист. Ще й досі збереглися залишки п'яти рядів могутніх фортечних валів, що досягають висоти близько 25 м. Тепер тут функціонує Національний заповідник "Давній Галич", на території якого знаходяться пам'ятки історії та культури стародавнього Галича та Галицько-Волинської держави XII ст.

Найбільшого піднесення досяг Галич за Ярослава Осмомисла (1153-1187 рр.). Найвизначнішою архітектурною пам'яткою Галича був Успенський собор, збудований за князювання Ярослава Осмомисла у 1157 році. До найдавніших поселень відносяться Бовшів (1153 р.), Делятин (1424 р.), Мединя (1441 р.). На особливу увагу заслуговує Успенська церква (XVI ст.) в с. Крилос і церква Пантелеймона (XII ст.) під Галичем. З метою збереження історичних пам'яток в Галичі було реконструйовано центральну площу – Майдан Різдва, відреставровано діючу церкву Різдва Христового – пам'ятку XIII ст., споруджену дзвіницю біля церкви Різдва. Розпочато відбудову оборонної вежі Старостинського замку, в с. Крилос здійснено реконструкцію митрополичих палат, в яких знаходиться музей історії давнього Галича, відтворено первісний вигляд діючої церкви Успіння Пресвятої Богородиці.

Городенківський район

Перша літописна згадка про Городенку датується 1195 р. і називається поселенням хліборобів і ремісників у складі Галицько-Волинської держави. У 1668 р. м. Городенка отримала від польського короля Магдебурзьке право.

Визначною архітектурною спорудою міста є костел Непорочного Зачаття Діви Марії роботи Бернарда Меретина. Храм прикрашений був великою кількістю скульптур

Іоганна-Георга Пінзеля, зараз можна побачити лише Мадонну поблизу храму. Багато з місцевих скульптур експонуються та зберігаються в Олеському замку.

З історією Городенки пов'язана громадсько-культурна діяльність письменників - А. Крушельницького, О. Левицького, І. Плешкана, художниці О. Плешкан. У 1900 р. у селі Чортовець жив український письменник В. Стефаник.

Пам'яткою архітектури в селі Чернелиці є залишки замку, збудованого за часів панування магната Михайла Чарторийського, та домініканський костел середини XVII ст. Романтичні руїни фортеці збереглися в придністрянському селі Раковець. Залишки замку в Раковці височіють на скелястому березі ріки Дністер, біля підніжжя гори - вціліла вежа та частини стін.

В Чернелиці збереглися залишки бастионного замку та костел 1661 р., побудований в стилі Відродження, з каменю, хрестовий в плані, з граненими бічними гілками. Двоярусна вежа, арочний проїзд, оформлений порталом з кам'яними гербами, кутові бастіони свідчать про особливості українського архітектурного ренесансу. Не обминула замку й усна народна творчість. Одна з легенд розповідає про те, як король Ян Собеський під час війни з волохами і турками спорудив у своєму замку підземні ходи на випадок облоги і втечі: один - до Дністра, а другий - до костелу в Городенці. Підземний хід тут справді існував, тільки пролягав він не до Городенки, а до костелу в Чернелиці і проходив під сучасною головною вулицею селища.

Ще одним цікавим місцем в районі є село Чортовець. Тут збудований замок Домініком Войцехом Бісневським, галицьким підчашим, в середині

XVII ст., вже по закінченню національно-визвольної війни. Будівництво завершене було в 1660 р. Вхід до фортеці через двоповерхову браму з напівкруглими склепіннями, до якої через виритий рів був перекинутий міст. В західній частині замку були житлові приміщення, а на північному сході розміщувалась каплиця. Заслугує уваги монастир Бернардинців (початок

XVIII століття) у селищі Гвіздець Городенківського району.

Долинський район

Районним центром Долинського району є м. Долина, яке знаходиться на відстані 58 км від обласного центру. Місто виникло приблизно у другій половині X ст. Заселення цих земель певною мірою зумовлене наявністю покладів солі серед густих лісів. Тут

побудували Вознесенський монастир, у якому з 1112 року монахи почали писати своєрідний літопис Долини.

В Долинському районі нараховується 175 пам'яток історії та культури з них історії – 89, архітектури – 63, археології – 8, мистецтва – 15, Гошівський монастир (XVIII-XIX ст.) та 30 церков (XVII-XIX ст.), які діють на Долинщині,

належать до пам'яток сакрального мистецтва. Серед них церква Успення Пресвятої Богородиці (сmt. Вигода, 1686 р.), церква святого Василя Великого (с. Белеїв – XVIII ст.), церква Пресвятої Тройці (с. Максимівка, XVIII ст.). До пам'яток архітектури належить Долинська солеварня – (XVIII-XIX ст.), магістрат (XIX ст.).

До давніх населених пунктів відносяться Гошів (1469 р.), Міжріччя (1371 р.), Тисів (1464 р.).

Калуський район

Калуш - районний центр та місто обласного підпорядкування, знаходиться на відстані 30 км від Івано-Франківська. Місто розташоване в передгір'ї Карпат на пересіченні важливих торговельних, господарських та культурних шляхів. Історія міста, як і багатьох міст Галичини, сягає в сиву давнину. Перша письмова згадка про місто датована 1437 р. В 1549 р. місто одержує Магдебурзьке право і стає королівським „вільним містом” з власним гербом.

Коломийський район

Важливим культурним і духовним осередком краю було і залишається місто Коломия. Населення міста й околиць створило немало перлин духовної та матеріальної культури. Вважають, що Коломия була заснована антами у IV-V ст. н.е.; а назва міста походить від словосполучення „коло” та „миє”, назви р. Коломийки, власного чоловічого імені Коломий. Перша літописна згадка - літо-осінь 1241 р. в Галицько-Волинському літописі, місто фігурує як „доходне сольне місто” князя Данила Галицького. Територіально місто входило до володінь Галицько-Волинської держави, виконуючи функції торговельного і фортифікаційного центру південно-східної окраїни Галицької Русі.

Герб міста, що являв собою укороновану голову орла, відомий з 16 жовтня 1395 р. 3 жовтня 1405 року міст отримало Магдебурзьке право. В місті розташовано 13 пам'яток архітектури місцевого та 1 державного значення. Найбільш оригінальні: "Монастирок" (Спаська) церква 1587 р.; Дворярусна дзвіниця (1744 рік) - пам'ятка державного значення; Парафіяльний римо-католицький костел св. Панни Марії, (1775 р., відбудова 1830-1895

рр.) - тепер - греко-католицька парафія св. Йосафата Кунцевича; Катедральний собор св. архістратиґа Михаїла Коломийсько-Чернівецької єпархії УГКЦ (1855-1873 рр.); Коломийська Гімназія (1875-1901 рр.).

Рогатинський район

Ще однією перлиною Прикарпаття є місто Рогатин - одне з найдревніших поселень Західної Галичини. Перші письмові згадки про місто відносяться до XII ст. Магдебурзьке право місту Рогатину надано в 1415 р.

Про багате історичне минуле Рогатина свідчать пам'ятки архітектури, що збереглися до наших днів і вдало прикрашають центральний майдан міста: церква Різдва Пресвятої Богородиці XII-XIV ст., оборонні мури з брамою XII-XIV ст., Святодухівська церква XVII ст., костел в стилі ренесансу 1666 р. Іконостас Святодухівської церкви - перлина українського мистецтва XVII ст.

Він був створений на кошти Рогатинського братства в 1650 р. і неодноразово ставав окрасою міжнародних виставок. В різьбі і живописі іконостасу поряд з ренесансними традиціями присутній стиль характерний для бароко. Живопис іконостасу відзначається художньою довершеністю. Цінною архітектурною пам'яткою міста є костел святого Миколая, побудований в готичному стилі і в стилі пізнього ренесансу.

Центральний майдан міста названо в честь Роксолани, дочки пароха Святодухівської церкви Насті Лісовської, дружини турецького султана Сулеймана Пишного.

Не менш захопливою поїздкою буде поїздка у с. Стратин, де в 1602-1606 рр. діяла одна з найдавніших українських друкарень. Дорогою до цього села можна здійснити сходження на Чортову Гору, яка є природнім заповідником.

У с. Псари зберігся графський палац XIX ст. Село Ферліїв (стародавній Матіїв) відомий збереженням костьолом, перебудованим з давньоруської фортеці.

Мальовничі лісові урочища "Осова" та "Золота поляна" - колишні місця дислокації штабів і навчальних баз Української Повстанської Армії. Тут відтворено обстановки часів руху Опору, збудовано каплички.

Рожнятівський район

Рожнятівський район розташований в західній частині області в Карпатському передгір'ї та гірській частині Карпат. Рожнятівщина – це мальовничий бойківський край, який здавна вабив до себе незайманими лісовими угіддями, чудовими ландшафтами,

чисельними ботанічними заказниками та заповідниками, архітектурними та історичними пам'ятками, збереженими народними звичаями та обрядами, ремеслами.

Цікавий для туристів район і своїми історичними та краєзнавчими пам'ятками: до наших днів збереглися (в реконструйованому вигляді) – замок польського магната Скарбка (XIV ст.), доменна піч в урочищі Ангелів, збудована в 1810 р. А.Ангеловичем, заново відбудована в урочищі „Підлюте” – „Кедрова палата” – відома з поч. XX ст. як курорт-резиденція Митрополита Андрея Шептицького.

Багатою експозицією володіє народний історико-краєзнавчий музей культури та побуту Бойківщини в с. Цінева. Хрест „в пам'ять святої тверезості” (1874 р.) й донині зберігся в с. Ясень. В цьому населеному пункті функціонує хата-музей І.Вагилевича – члена „Руської трійці”, одного з авторів „Русалки Дністрової”. Письменникові землякові вдячні горяни встановили пам'ятник. Про важкі часи галичан, які поклали початок масової еміграції бойків до Канади, нагадує пам'ятний знак першим заробітчанами – емігрантами – Василю Ілиняку та Івану Пилипіву, - встановлений з нагоди 100-річчя від цієї події в с.Небилів.

Снятинський район

Місто Снятин збудовано як опорний пункт князівських дружин для захисту торгового шляху до місць видобування солі поблизу м. Коломия. Історія його виникнення відтворена в Іпатіївському літописі. В 1138 р. ця

територія належала сину князя Ярослава на ім'я Коснятин, звідки місто отримало свою назву.

На Снятинщині народились і творили визначні письменники: В. Стефаник, М. Черемшина, Н. Кобринська, художник В. Касіян. Про їх життя і творчість можна дізнатись в музеях В. Стефаніка (с. Русів), М. Черемшини, В. Касіяна (м. Снятин). Традиції видатних майстрів продовжують наші сучасники - лауреати Шевченківської премії: письменник Я. Гоян, фотохудожник В. Пилип'юк.

Тисменецький район

Перші згадки про Тисменицю вміщено в Іпатіївському літописі 1143 року. З 1449 р. місто здобуває Магдебурзьке право і починає зростати економічно. В XV-XVII ст. воно стає одним із значних ремісничих і творчих центрів Прикарпаття.

Найдавніші поселення району – Братківці (1447 р.), Марківці (1461 р.), Старі Кривотули (1436 р.), Угринів (1440 р.), Черніїв (1404 р.).

У с. Узин народився мовознавець І. Гануш (1858-1887 рр.), а у с. Чернієві – польський письменник вірменського походження К. Абраганович (1856-1909 рр.), автор досліджень про Ю. Федьковича, в Тисмениці – Й. Княгницький, І. Озаркевич – в Драгомирчанах.

Місто Тисмениця віддавна має славу хутової столиці України. Тут знаходяться два найбільші в країні підприємства, які виготовляють хутовий одяг – „Тикаферлюкс” і „Хутрофірма „Тисмениця”. Продукція тисменицьких кушнірів експортується в різні країни Європи й світу.

Тлумацький район

Місто Тлумач - невеличке, культурне містечко області, яке розташоване на березі річки Тлумачик. Перша згадка про місто відноситься до 1213 року в Іпатієвському літописі. Місто отримало Магдебурзьке право.

Серед тих, хто прославив район, люди різних епох і професій: художники, письменники, науковці, політики. Тут народився і жив у молоді роки автор першої розвідки про Т. Шевченка - Гвідо Батаглія, тут корінь всесвітньовідомих скульпторів Г. Крука та М. Бринського, конструктора трьох найбільших на планеті атомних криголамів П. Кондрата, активіста селянської радикальної партії С. Даниловича, художниці О. Плеткар, першого українця, який став членом палати Громад англійського парламенту і протягом 1983-1987 рр. працював в уряді Маргарет Тетчер і нагороджений орденом Британської імперії Стефана Терлецького, поета і перекладача К.Климкевича, українського мовознавця Б. Кобилянського.

Болехівська міська рада

На порозі бойківського краю, обабіч гірської річки Сукіль, притоки Свічі і Дністра та головного прикарпатського тракту Івано-Франківськ - Стрий, в 78 км від обласного центру, на висотах 345–405 м над рівнем моря розташувалося місто Болехів, яке межує із Львівською областю, в 9 км від курорту Моршин.

Перша письмова згадка про Болехів датується 1371 роком, а в документах згадується як Болех Валашський. В 1603 році місту було надано Магдебурзьке право. З 1772 року воно входило до складу Австро-Угорщини, а з 1918 – до складу Польщі.

З історією Болехова тісно пов'язані імена видатних людей. До них насамперед належать Н. Кобринська (1855-1920 рр.) – відома українська письменниця і громадська діячка. У Болехові в 1884-1888 рр. бував І.Франко. він також перебував і у с. Лолин, де написав ряд оповідань, а згодом на основі місцевого матеріалу створив драму „Украдене щастя”.

В Болехові багато пам'яток історії та культури. Культові споруди - храми Святої Параскеви (1891 р.), Святої Анни, Жон Мироносиць, римо-католицький костел Вознесіння Матері Божої, солеварня (середини XIX ст.) міська ратуша (1863 р.), житлові будинки кінця XIX ст.

В місті крім Н. Кобринської, жили та працювали О. Савицький, професор, автор першого українського підручника з математики, скульптор В. Черешнівський, майстер скрипок З. Петиш, майстер-годинникар В. Василевський, краєзнавець, засновник музею міста Р. Скворій.

Дерев'яні церкви

В Івано-Франківській області знаходяться 50 дерев'яних церков, які охороняються державою. Найдавніші з них – Благовіщенська церква (1587 рік) у місті Коломия, Успенська церква (1623 рік) в селі Пістинь Косівського району, Різдва Богородиці (1678 рік) у селищі Ворохта на Яремчанщині. А в селі Росільна Богородчанського району знаходиться дерев'яна церковця, зведена без жодного цвяха.

У гірських селах області зустрічаються дерев'яні будівлі трьох типів: лемківські, бойківські та гуцульські. Для гуцульської школи характерні багатоярусний дах з кількома шпилями та квадратна основа будівлі. Бойківські церкви - видовжені, складаються з трьох залів, накриті спільним шатровим дахом. Лемки будували церкви з однією банею-шпилем, до головної споруди прилаштовували бокові – виходила хрестова основа.

Найяскравішим зразком дерев'яного будівництва є церква Святого Духа з укріпленнями в місті Рогатин (1666 рік). Іконостас Святодухівської церкви, створений у 1650 році, вважається перлиною українського малярства.

Державні програми

Усвідомлюючи загрозу втрати своєрідності історичних населених пунктів в області було розроблено цілісну комплексну програму заходів соціально-економічного розвитку історичних міст, їх регенерації та благоустрою.

Реалізація програми почалася у 1998 році зі старовинного міста Галич, який готувався до відзначення свого 1100-річчя. В Галичі було реконструйовано центральну площу – Майдан Різдва, відреставровано прилеглу до майдану забудову та діючу церкву Різдва Христового – пам'ятку XIII ст., споруджену дзвіницю біля церкви Різдва, на майдані

Різдва встановлено пам'ятник Данилу Галицькому, розпочато відбудову оборонної вежі Старостинського замку, виконано значний обсяг робіт з благоустрою магістральних вулиць міста та багато інших робіт. У селі Крилос здійснено реконструкцію митрополичих палат, в яких знаходиться музей історії давнього Галича, споруджено чудову альтанку над Княжою криницею та Галичину могилу, відтворено первісний вигляд діючої церкви Успіння Пресвятої Богородиці, виконано роботи з благоустрою території.

У 1999 році з нагоди святкування 800-річчя з дня заснування Рогатина аналогічні роботи проведено з реконструкції історико-архітектурного ядра міста, а на його центральній площі встановлено пам'ятник славній нашій землячці Насті Лісовській, відомій в історії Роксолані.

У 2000 році в зв'язку з проведенням X Міжнародного Гуцульського фестивалю в м. Коломиї відреставровано понад 200 історичних будівель і пам'яток містобудування та архітектури, здійснено комплексний благоустрій центральної частини міста.

У 2001 році ремонтом-реставрацією були охоплені майже всі пам'ятки архітектури історичного центру Івано-Франківська, здійснено реконструкцію Вічевого Майдану та прилеглих до нього вулиць. На реконструйованому майдані Андрія Шептицького споруджено альтанку з басейном і скульптурою Пресвятої Богородиці в альтанці, та багато інших робіт.

У 2002 році була проведена реконструкція та комплексний благоустрій міста Косова та розпочато аналогічні роботи в Калуші.

У 2003–2005 роках проводились роботи з реставрації таких міст, як Рожнятів, Городенка, Долина, Болехів та всіх інших історичних міст області.

Проведені роботи з регенерації, реконструкції та комплексному благоустрою історичних міст Прикарпаття дістали високу оцінку мешканців цих міст, фахівців та численних гостей нашого краю. А за Коломию та Івано-Франківськ присуджені Державні премії України в галузі архітектури.

Потенціал для розвитку галузі, найбільш відповідальної за духовне здоров'я нації, досить значний. Позитивні тенденції для розвитку культури Прикарпатського краю значною мірою забезпечив Указ Президента України, яким 2003 рік був оголошений Роком культури. Його реалізація проходила так, що і в обласному центрі, і на місцях було винайдено можливості матеріально підкріпити розвиток культури в області.

За останні роки на території Прикарпаття споруджено багато пам'яток, присвячених увічненню пам'яті діячів науки, культури, борцям за незалежність України. Часто вони встановлюються за кошти окремих людей, громад, громадських організацій. Прикладом може служити меморіальний комплекс у селі Цуцилів Надвірнянського району, де поховані вояки УПА. Пам'ятник М. Грушевського споруджений у с. Вербівці Городенківського району стараннями і за кошти місцевого краєзнавця, фермера М. Андрусика. В Коломиї заходами Союзу українок встановлено меморіальну таблицю письменниці, громадсько-культурній діячці О.Кисілевській.

Фізична культура та спорт

Спортивний потенціал Івано-Франківщини динамічно розвивається та зміцнюється. В області налічується 68 стадіонів, 13 плавальних басейнів, 480 спортивних залів, 11 лижних трамплінів та 1710 спортивних майданчиків для

різних видів спорту. Додатково до послуг населення спортивні комплекси коледжу фізичного виховання, Національного університету нафти і газу, медичного університету; „Колос”, „Електрон”, „Юність”, „Форум” в м. Івано-Франківськ; „Локомотив” і „Прикарпаття” в м. Коломия, „Посейдон” і „Будівельник” в м. Калуш, „Колос” в м. Снятин, „Спорт-центр” в м. Рогатин, „Комбінат спортивних споруд” в м. Галич.

На території області знаходяться чотири зимові навчально-спортивні бази „Авангард”, „Заросляк”, „Україна” та „Черемош”, з яких „Авангард”, „Заросляк” та „Черемош” мають статус баз олімпійської та параолімпійської підготовки.

В містах Івано-Франківськ, Городенка, Болехів, Долина та с. Корнич Коломийського району облаштовано п'ять спортивних майданчиків зі штучним трав'яним покриттям. В м. Калуш побудовано три тенісні корти та облаштовано майданчик для ігри в хокей з шайбою. Відремонтовано стадіони „Хімік” в м. Калуш, „Колос” в м. Городенка, в с. Кам'янка Коломийського району. Установлені пластикові сидіння на стадіоні „Карпати” в смт. Брошнів Рожнятівського району.

В м. Івано-Франківськ проводиться реконструкція міського центрального стадіону „Рух”, плавальних басейнів „Олімп” та коледжу фізичного виховання.

В області збережена мережа 52 дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів, в тому числі школа вищої спортивної майстерності. Сьогодні молодь Прикарпаття має можливість займатися спортом з 31 виду, які культивують 45 комплексних шкіл та шість олімпійського резерву. Пріоритетними є плавання, легка атлетика, бокс, футбол, важка

атлетика, боротьба дзюдо, лижні перегони, стрибки на лижах з трампліну, лижні гонки, важка атлетика, кульова стрільба.

Свій розвиток отримала клубна робота. Олімпійські види спорту розвивають 42 клуби. Загальна кількість тренерів-викладачів з видів спорту становить 870 осіб.

Створено 258 фізкультурно-спортивних клубів при сільських та селищних радах. В області діє 17 підліткових клубів за місцем проживання, в спортивних секціях яких займається 2514 підлітків.

В парках культури та місцях масового відпочинку населення функціонує 63 груп оздоровчої спрямованості, займається 2776 чол. Створено 33 клубів за інтересами, обладнано 38 спортивних майданчиків з тренажерним обладнанням та 315 для ігрових видів спорту.

В області створено 36 футбольних клубів, 4 клуби східних єдиноборств, 28 - з інших видів спорту. Область є базовою для підготовки збірних команд України із ряду зимових видів спорту.

Висновки

1. В області є значний трудовий та інтелектуальний потенціал, достатній для забезпечення її подальшого успішного розвитку.
2. Рівень безробіття на Івано-Франківщині один із найвищих в Україні. Створення робочих місць у найменш розвинутих сільських громадах регіону, які мають значний туристичний потенціал, сприяло б вирівнюванню економічної ситуації, заохочувало б мешканців, особливо жінок, не залишати сільські громади в пошуках роботи.
3. В області зосереджена мережа ринкової інфраструктури, фінансових установ, закладів освіти, охорони здоров'я та культури області, яка сприяє розвитку ділового туризму.
4. Важливим є максимальне використання історико-культурної спадщини. Це можливо здійснювати на засадах поєднання традицій нового галузевого підходу, що в сучасних умовах означає створення ефективних механізмів підтримки культурно-мистецької сфери, збереження та відновлення унікальних історико-культурних ресурсів як основи національної культури, турбота про дальший розвиток традиційної культури українців. Адже близько 70 відсотків об'єктів культурної спадщини перебуває у незадовільному

стані та потребує проведення робіт з реставрації, реконструкції, облаштування для туристичних відвідувань.

5. Відсутність нормативно-правового забезпечення використання культурної спадщини в туризмі, обмежена транспортна доступність більшості об'єктів, занедбаний стан об'єктів історико-культурної спадщини, не підготовленість музейних експозицій та прилеглих територій до туристичних відвідувань призводить до низького рівня розвитку культурно-пізнавального туризму.

6. Ускладнює ситуацію недостатність фахівців туристичного супроводу та їх невідповідна кваліфікація. Наявна система підготовки кадрів, в цілому, не забезпечує потреб сфери туризму та діяльності санаторно-курортної галузі у спеціалістах середньої та нижчої ланки, які безпосередньо обслуговують туристів.